

# ВІСТНИК



(Nachrichtenblatt  
des Bundes  
zur Befreiung der Ukraina)

# Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,  
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек.konto: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 7.

Відень, 11-го лютого 1917.

Ч. 137

## Російські воєнні цілі й українська справа.

З заяв російських президентів міністрів і міністрів чинних справ, з голосів і статей посла до Думи Святого, генерала Куропаткіна, князя А. Лазарева, проф. Мітрофанова й інших, з програми, яку з російського боку розкинено у вересні 1914 р. в Букарешті, можемо зібрати разом ось які російські воєнні цілі: панування над Персією, Царгородом, Малою Азією і Палестиною, розторощення Німеччини, поділ Австрії, анексія і московська колонізація австрійської України, прилучення східної Пруссії і виключне російське панування над Балтійським морем. Се так сказати-б максимальна воєнна програма Росії. Та серед теперішніх обставин вона вдоволила ся-б і своєю мінімальною воєнною програмою: здобуттям Царгороду та прилученням австро-угорської України до царської держави.

Ми нераз уже писали про те, як посідання пребагатих українських земель пре Росію силою елементарної необхідности дістати в свої руки морські проливи й Царгород. І нині можемо тільки підчеркнути висловлювану нами думку, що поки Росія має українські землі, поти вона не може зректи ся найкоротшого й найдогіднішого виходу до відкритого моря — через Босфор і Дарданелі. Таким тяжким трудом здобуте прилучення Берліна й обидвох столиць габсбургської монархії з Багдадом вічно буде поважно загрожене з боку Росії, коли Росія задержить у своїй власті Україну. І тут український інтерес позбути ся вже раз обіймів московського вужа-давителя сходить ся з життєвими інтересами всіх членів почвірного союзу: Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії й Туреччини. І чим котрий з членів почвірного союзу висунений далі на схід, тим більша спільність його й українського інтересу.

Друга російська ціль в мінімальній воєнній програмі Росії се прилучення австро-угорської України до царської держави, чи то, як хочуть Москалі псевдо-ідейними мотивами прикрити свою хижість, довершити „собираніє русскихъ земель“. Та в дійсности перед чим иншим дріжить московська Росія. Ще перед вибухом війни писав російський письменник Воронін: „Ми не можемо, коли не хочемо спровадити свого самознищення, приглядати ся безчинно, як наших 28 мільонів Малоросів приймає з Галичини поволі, але основно національну доіму, що відчужує їх від нас“. Одначе сьому „зєдиненню“ стоять на перешкоді жит-

тві державні інтереси Австро-Угорщини. Полишаючи на боці державний престиж, по втраті галицької й буковинської України впала-б і угорська Україна такою самою жертвою, а в таким разі просто неможливо оборонити Угорщину перед московським заливом. Західна Европа мусіла-б в таким разі попрощати ся раз на все з надією повалити коли будь російського кольоса чи то наслідком його розпаду чи поділу Росії на її природні складові часті.

Так отже мінімальна російська воєнна програма крутиться ся виключно коло українських земель. Не треба додавати, що сю програму Росія хоче перевести в життє не для кращої будуччини нашого народу. Коли Україна з рівнорядної держави з Московщиною, злучена з нею переяславським договором на основі персональної унії, „доторола ся“ сьогодні до того краю, що Росія, правительство й громадянство, не узнає навіть самостійности української нації, коли навіть у тривожнім часі теперішньої війни Росія не схаменула ся у своїм поступуванню супротив українства, стає ясно перед нами, що Росія хоче злучити українські землі, щоб погасити й сю ватру національно-політичних змагань, яка же вріє в Галичині.

На се вказують і внутрішньо-політичні воєнні цілі Росії — змагання до повної одностайности, передавання державної машинерії, промислу й т. д. в московські руки або в руки тих іногородців, що стали свідомо чи несвідомо національними ренегатами для посади, багатства, з дурноти, безідейности чи чого иншого. По втраті Польщі тим грізнійша для Українців внутрішня консолідація Росії, бо сею енергією, яку зуживала Росія на вдержання при державі чужо-племінного, національно-свідомого елемента, з подвоєною-потроєною силою взяла ся-б Росія за московщення України, тим більше, коли Росія побачила в теперішній війні, чим пахне для неї українська гроза.

Тому в національно-свідомого Українця не може не бути бажання як найбільшого розгрому Росії та щоб як найбільше української землі опинило ся поза межами Росії в як найкращих умовах для національно-політичного розвитку. Та з другого боку мусимо ясно освідомити собі воєнні цілі Росії, її похід на знищення українства, щоб приготувити проти нього відпір, так зорганізований, такий однодушний, перейнятий такою самопосвятою аж до найбільших жертв,

аби українство не тільки ударемнило сей страшний удар Росії на нього, але й вийшло побідно та сотворило в повноті всі ті умови, які потрібні для як найширшого українського національно-культурного, політичного й економічного життя. Без боротьби нема життя, а коли великодержавні нації йдуть у бій на смерть і життє за національне існування, скільки більше потрібно нам, Українцям, боротьбою здобути собі те все, до чого покликало нас історичне життє.

В.

## Правительство без народу.

Від початку війни в Росії назначено й усунено понад 35 міністрів. І кожний новий голова кабінету міністрів починав від того, що врочисто проголошував свою готовість провадити війну до побідного кінця та працювати в згоді з Думою й цілим російським громадянством. Виробила ся таким робом деяка форма міністерських заяв, з якої так само трудно викинути окреме речення, як з „Отчєнашу“. Сей міністерський „Отчєнаш“ пробурмотів і новий голова кабінету міністрів, реакційний князь Голіцин, хоч йому і пасує заява про намір дружно працювати з Думою так само, як побожність тому кацапови, що молить ся передтим, заки заріже когось.

Як правительству хочеть ся працювати разом з Думою, видко найліпше хочби з того, що засідання Думи, які мали почати ся 22 січня ст. ст., відрочено приблизно на місяць далі. Нове відрочення Думи правительство мотивує тим, що новий кабінет ніби-то потребує часу, щоб зазнайомити ся з державними справами й гідно виступити перед Думою, в дійсности-ж представники правительства просто ховають ся від Думи, чекаючи поки трохи охолоне гнів громадянства. Разом з тим правительство заходило ся біля утворення чорного бльоку, який мусів би бути в Думі противагою супроти поступового бльоку. Група правительства в Думі

має бути так само нечисленна, як і реакційна. Проти кабінету Голіцина виступило навіть „Новое Время“, яке поступовістю ніколи не відзначалося. В числі з 12 січня н. ст. воно гірко скаржить ся на те, що зміни в кабінеті міністрів є дуже злим різдвяним подарунком для російського громадянства, зазначаючи, що часті зміни міністрів свідчать про незмінений курс політики правительства. „Проти нас ледве можна мати підозрінне, що ми прихильні до графа Ігнатієва з його необміркованими реформами, але і признаючи таку цілковиту його протилежність, як Кульчицький, правительство кидається з одної крайности до другої та збільшується лише вражінне хаотичної випадковости.“ Отже реакційність нового голови „народної освіти“ Росії показала ся завеликою навіть реакційному „Новому Времени“.

Ще виразніше пише про наступника А. Трепова, князя Н. Голіцина, „Р'вч“: „Про його як про політичного діяча ми знаємо дуже мало. Він перейшов дореформову губернаторську школу й набув деякої слави своїми енергічними заходами проти земської самоуправи; коли він опинив ся в законодавчій палаті, замовк і не промовляв жадного разу з трибуни. Ся мовчазність нового голови ради міністрів у верхній законодавчій палаті є ніби символом, що означає його відношення до установ нового ладу. Як може сей діяч дореформового ладу, що має таке політичне підготування і так себе показав у законодавчій палаті, бути провідником внутрішньої політики великої держави в найтяжший для неї історичний момент? Які відносини можуть утворити ся між правительством, законодавчими інституціями та громадянством? Досить поставити сі питання, щоб дістати на них відповідь. Про наступника графа Ігнатієва, Н. Кульчицького, відомо більше ніж про нового голову міністрів. Ми знаємо, що він був один з тих професорів, яких постійний Кассо уважав найвідповіднішими для заведення відповідної політики в міністерстві народної освіти. Н. Кульчицький цілком здійснив надії, які покладав на нього Кассо, на тих посадах, які він займав. Таким робом туман, який спустив ся після розв'язання Думи, зачинає розходити ся, але яснійше від того не стає. Визначають ся все виразнійше контури передреформової минувшини, з'являють ся особи переджовтневої доби.“

В подібнім же дусі, але так само обережно пишуть про новий кабінет міністрів і інші часописи. Ся обережність тим більше зрозуміла, що правительство поводить ся з пресою тепер дуже гостро. „Рускія Вѣдомости“, „Утро Росіи“ та „Кіевская Мысль“ покарані кожда на гривну 3000 рублів, остання з сих часописей другий раз за дуже короткий час, і т. д.

Так само, як з пресою, поводить ся правительство і з громадянством. Рештки волі зборів, які російське громадянство старало ся всіма силами вибороти в початку війни, знищено, як се показує приклад розігнаних московських з'їздів. За діяльністю громадських організацій поліція стежить так пильно, що коли напр. до одного адвоката в Москві прийшло кілька селян порадити ся в правних справах, слідком за ними туди-ж зявила ся і поліція, сподіваючи ся застати там „незаконні збори“. Російські ліберали, що виголосили гасло „все для війни“, не можуть рушити ся з місця під пильним оком поліції.

Кажуть, що кождий народ має таке правительство, на яке він заслугує, і щодо російського громадянства се цілком правильно. Російському громадянству видало ся замало тих підбитих народів, яких воно вже мало в межах Росії перед війною, і воно завляло ся помогати правительству „увільняти“ ще й тих Українців, що жили, порівнюючи, вільно в межах Австрії, й інші народи, що мали нещасте бути сусідами Росії. За свою вірну службу правительству ліберали жадають від нього принаймні більшої волі самодіяльности, але вона видасть ся реакційному правительству небезпечною й незадоволені ліберали протестують. Кабінет Голіцина може ще менше рахувати на піддержання громадянства ніж кабінет його попередника Трепова. І з Росії

приходять вже відомости, що теперішнє правительство лише переходове, але яко наступника Голіцина називають Щегловітова чи бувшого міністра хліборобства, графа Бобрівського, — людей, як не більш, то бодай так само реакційних, як і сам Голіцин.

Уперта реакційна політика російського правительства починає викликати протести громадянства, що наслідком недостатчі волі зборів виявляють ся в уличних маніфестаціях. Розрухи такого роду були вже в Москві, Нижнім Новгороді й деяких інших містах. З сих розрухів могло-б повстати щось поважнійше, колиб російське громадянство рішучо порвало з шовіністичною воєнною політикою.

Що й на Україні ворожий настрої до Росії постійно зростає, про се не може бути сумніву. Засоби боротьби правительства проти ворожого настрою на Україні прибирають инколи досить комічні форми; так напр. на Харків і цілу Харківщину поширено діланне постанов начальника київської воєнної округи, що забороняють поширюванне несвідомо брехливих чуток, які непокоять населення і уособляють його вороже супроти правительства. Що ворожість українського населення під впливом таких розпорядків лише збільшить ся, розуміють ся само собою.

М. Троцький.

## Гінденбург перед брамами.

Хемніцька „Allgemeine Zeitung“ з 21 січня подала під отсим заголовком таку статтю:

Наші війська стоять над Серетом і глядять у чужий край. З другого боку границі Румунії простягають ся величезне оболонне України, край історичного Мазепи, що хотів визволити Україну з російського ярма. Війська союзників натрапляють тут на проблему, що з нею більше звязана доля царської держави ніж з котрою иншою. Росія може жити й процвітати без Польщі, без Фінляндії, без німецьких надбалтійських земель; але без маси країв менше більше тридцятьма мільонами Українців заселених провінцій над Чорним морем, які є шпихлірем Росії, перестав Росія бути великою європейською державою. Коли здавало ся, що Росія по своїх страшних поразках у Галичині та в Польщі находить ся перед упадком, коли в Лондоні вже понехано російського пацієнта, видали Українці, що живуть у Відні, — названі в Австрії Русинами — поклик, що в нім стояло: „Без утворення незалежної України навіть найтяжша поразка Росії буде недостаточним ударом. Тільки вільна Україна в тісній злучі з почвірним союзом може стати природною перепороною російських завойовницьких змагань наслідком своєї величезної території, що сягає від Карпат аж по Чорне море.“ Поклик сих мужів у Відні пролунав тоді без відгону. Вийшло на сході гасло: все, стій! Росія поконала кризу, прийшла до себе й сьогодні стоять осереді держави перед необхідністю мусіти наново повалити Росію, коли її зробили здатною до оборони її союзниці та Сполучені Держави, наслідком чого вона зросла незвичайно в силу. Ескадри німецької кінноти, які тоді, коли понехано смертно ранену Росію, поїли свої коні у Двині і наче рій бремських мух сиділи на правій флянці Москалів, загрожують тепер ліву флянку російського фронту над Чорним морем, яке показує нам місце, де Росія може сконати. Проблему поконання Росії, яку тяжко розв'язати від Балтійського моря і ледви чи загалом можливо, можна-б тепер спробувати розв'язати від Чорного моря, а саме проблему відірвання від Росії вінка інородців: Українців, Полянців, Литовців, Лотишів, Балтів, Фінів і якби вони там не називали ся. Початок зроблено з Польщею, дальші інородці зроблять „зворот“ до заходу. Коли глядіти з економічного боку, точка тяжкості російської держави лежить в її землях над Чорним морем. Тут не лише росте збіже для виживлення мільонів паря, тут находять ся також поклади вугля і заліза, на яких має здвинути ся російська промислова держава будучини. З перенесенням західно-ро-

сійського промислу на полудне й на схід, що наразі є чистим воєнним розпорядком, зробила Росія величезний крок на шляху упромисловлення полудня, якого вже більше не відвернути. Се побільшує можливість зранення російського кольоса на сім місці. Очевидно ми не знаємо замірів нашої військовій управі. Однак се певне: Колиб удало ся Гінденбургowi виломити браму до України, повстане для російської держави така небезпека, що тяжше загрожує їй ніж кожда инша. З уваги на се загроженне слідний і в Петербурзі такий зденерований настрій, якого не можна було запримитити досі, не зважаючи на всю казкову російську чорну годину в часі війни. Джерела зволікання осередніх держав у польській справі треба мабуть шукати в розважуванні, щоб Росії дати час до застанови. Росія пропустила реченець, не використавши його. По Штюмері прийшов Трепов з своїми воєнними покличами до боротьби аж на ножі. Колиб далі сприяло воєнне щасте осереднім державам, можна-б було порушити також українську справу, що сягає корінів російської держави. Се зрозуміють в Петербурзі!

В „Journal de Genève“ займаєть ся якийсь Українець проблемою свого рідного краю і подає цікаву вістку, що по жертвованню українських інтересів осередніми державами було виключною умовою окремого мира, що його плянувала Росія. Полишаємо на боці, чи се правда. Автор статі дораджує Росії не ждати, маючи польський приклад, шойно на німецьку проклямацію незалежної України, але в час і добровільно дати українському народові автономію. Сим робом випускає kota з мішка невідомий автор, особистости якого редакція „Journal de Genève“, як сама запримічує, не могла відомити опублікування очевидно дуже немилої для себе статі. Гінденбургі перед брамами! Гінденбургі стоїть перед брамами України! Оце те гасло, яке затрівожило Росію. Не прикладаємо великого значіння до ствердження автора статі в женецькій часописи, що два мільйони Українців борють ся в російським війську, до погрози, яку хоче кинути в сторону російських можновладців: показало ся в часі війни, що расова свідомість народів царської держави представляє чинник, з яким ледви чи можна поважно рахувати ся. Російські народи не мають жадної власної волі, широкі маси йдуть сліпо, як череда баранів, за приказом царя і так поступатимуть далі. Шойно колиб команду царя скасувала команда осередніх держав, сі народні маси здумали ся-б і могли-б улягти спокусі вже раз застановити ся. Се хоче оминити петербурзьке правительство й тому поробило уступки провідникам російських Українців серед війни, позасновувало українські школи, відчинило припечатані двері кількох українських читалень і поробило більше подібних гарних дарунків, аби заткати рот невідгидним у теперішніх обставинах, дуже пакісним крикунам.

Але приклад Польщі, що суне перед очі Українцям сповненне столітніх національних снів, не перейде безслідно попри мільйони мешканців України, іногородців Росії, що їм звенять ще в ухах легенди про Мазепу, перекази про колишню велич їх рідного краю. Чому не мало-б також для Українців стати можливим те, що стало ся для Поляків? Се питанне, що його поставлять собі маси того поневоленого народу, що приголомшено й тупо від століть зносить царське ярмо. А Гінденбургі стоїть зі своїми рядами перед їх брамами! Се наче блискавка перед бурею для панів з Петербурга й немов сяєво далекої надії для народу Мазепи, що його російські коні на смерть заволочили!

## Михайло Павлик.

### VI.

„Народ“ і радикальна партія. — Ювілей і смерть Драгоманова.

Нарешті діждав ся Павлик своєї газети. На основі рішення гуртка однодумців почав він видавати з початком 1890 р. два рази в місяць газету „Народ“. Нову газету підписував Павлик як видавець, Франко як відповідальний редактор. Го-

ловним редактором, на якого спадала майже вся редакційно-літературна та вся редакційно-технічна праця, був Павлик. Головними співробітниками, які давали найцінніші річі, були Драгоманів і Франко. Видаванне газети розпочато властиво без фондів, на товариську складку. Та зараз прийшов з грошевою підмогою Драгоманів, а опісля весь час підпомагали видавництво приятелі й однодумці Драгоманова з російської України.

В листі до Драгоманова з 4 січня 1890 р., в яким Павлик повідомляє його про вихід 1 числа „Народу“ й висловляє добру надію про будучність газети, між ин. читаємо: „І прокураторія не так буде конфіскувати, раз через те, що мене практика привчила, як угодити навіть Гіртлерови (тодішньому ц. к. прокураторови у Львові), а потім трохи й через те, що з нами тепер, знаєте, трохи кокетують військові сфери, що звязані просто з цісарським двором. Навіть пропонували мені заложити письмо на правительственні гроші, я було згодив ся з тим, щоб мені дали повну волю в редакції і способах приковування австрійських Українців до Австрії, а крім того поставив цілий ряд бажань до тих сфер, т. є. перше всього, щоб скасовано теперішнє правительство, особливо-ж його прихильників у Галичині, як намісника, багато старостів і т. ин. Головна їх ціль буцім-то: притягти Україну до Австрії. Я сказав, що се може бути тільки тоді, коли Україна побачить повну волю австрійських Українців; тоді се буде мати великий моральний вплив на Україну, а радше на Росію, котра тоді й мусить скорше дістати політичну волю. Про те ж, — сказав я — щоб Україна належала політично до Австрії, ніщо й розказувати: нехай поперше Австрія заспокоїть своїх Українців, а не сягає по далеке. Зрештою ставлено мені щодо Росії досить реальні умови (спеціальний відділ у редакції на шпіонування російських військових справ, — поясняє Павлик у виданню своєї переписки з Драгомановим), на котрі я, звісно, пристати не міг, хоч я і прогивний теперішньому російському ладови. На сім поки-що переговори урвали ся, але вони ще прийдуть до мене, бо починають розуміти, що перед можливою війною з Росією їм слід попустити трохи крайньому українському напрямкови. Та се все тільки так, — мене не зловлять. Коли дадуть підмогу хочби на „Народ“, то візьму, а робити буду своє для народу. Єдина умова (на котру я було згодив ся щодо пропонованої газети) се — бути вірним династії й Австрії, ну, а проти сього я ніколи й не виступав. Не думайте, що я сим запалив ся; я більше беру сі підступи з комічного боку і так критикую теперішні порядки в Австрії, що бідному посередникови не-знати-що дієть ся, а я його прошу, щоб все се писав для двора, — нехай знає. Ну, та Бог з ними; цікаво тільки те, що нами заінтересували ся.“

Подасмо сей епізод для характеристики тодішніх відносин. Очевидно, урвані переговори вже більше не наважали ся. Військові та двірські сфери були не від того, щоб послужити ся для своїх цілей навіть такими радикальними елементами, які представляв Павлик; але не думали для сього скидати цілого правительства з галицьким намісником і старостами. Того самого 1890 р. галицький намісник гр. Казимир Бадені заключив угоду з народовцями.

„Народ“ був першою пробою публичного виступу радикальних елементів серед тодішнього українського громадянства. При кінці 1890 р. ті самі елементи закладають українську радикальну партію. „Народ“ був весь час свого існування літературним органом партії (фірму партійного органу носив він тільки якийсь час), а Павлик головною літературною підпорою і „Народу“ і партії. Піддали і „Народ“ і партію і сили самого Павлика вічні гурткові суперечки, які часто знаходили яркий вислів і на шпальтах „Народу“. В жовтні 1892 р. Павлик — почасти під впливом тих суперечок — переніс ся з „Народом“ до Коломиї, де тоді був головний осередок масового радикального руху, й там перебув два роки, видаючи побіч „Народу“ також популярну радикальну газету „Хлібороб“. Та в жовтні 1894 р. переносить ся він з „Народом“ знову до Львова, щоб бути в осередку політичного життя краю й національного життя австрійських Українців.

Під кінець 1894 р. пережив Павлик одну з нечисленних радісних хвиль свого життя, се був ювілейний обхід 30-ліття письменницької діяльності Драгоманова, устроений 16 грудня 1894 р. Ініціатива й підготовлення обходу належали майже в цілості Павликові і з його листу до Драгоманова про обхід бе щира радість, що обхід удав ся.

Зате смерть Драгоманова, яка наступила через пів року (20 червня 1895 р.), була для Павлика важким ударом.

З смертю Драгоманова порвали ся також ті звязки, які лучили Павлика з однодумцями Драгоманова на російській Україні, і „Народ“ перестав виходити.

## VII.

*Дальша участь в радикальній партії. — Ювілей Франка. — Обхід 30-ліття діяльності Павлика. — Становище бібліотекаря в „Науковім Товаристві ім. Шевченка“. — Праця для звеличання пам'яті Драгоманова.*

В діяльності радикальної партії брав Павлик живу участь ще кілька років, засідаючи в партійній управі та редагуючи партійний орган „Громадський Голос“.

В 1898 р. радісною хвилею для нього був ювілейний обхід 25-ліття письменської діяльності його найблизшого товариша праці Франка. На сей ювілей зладив він „Спис творів Івана Франка за перше 25-ліття його літературної діяльності 1874—1898“ (Львів, 1898, стор. 127). Є се справжній документ піетизму для товариша та приятеля.

Зате болючим ударом для Павлика був виступ Франка в характері основника української національно-демократичної партії під кінець 1899 р. Вислів сього знаходимо в його статтях з сього приводу в „Громадськім Голосі“.

З початком 1900 рр. участь Павлика в діяльності радикальної партії стає щораз менша. Щораз гірше здоровле, важке матеріальне положення, інші літературні зайняття, політичні розчарування — се причини, які зложили ся на се. Та звязків з партією він не зриває і у важких хвилях партія все знаходить у нього поміч, напр. коли не було кому редагувати партійного органу.

Ще одна яснійша хвиля в життю Павлика: 20 падолиста 1904 р. з ініціативи радикальної партії відбув ся у Львові ювілейний обхід 30-ліття його письменської і громадянської праці. Докладно описаний сей обхід в публікації: „Ювілей 30-літньої діяльності Михайла Павлика (1874—1904)“.

В рр. 1897—1904 був Павлик бібліотекарем „Наукового Товариства ім. Шевченка“ у Львові. Недуга й неприхильні відношеня до нього части виділу Тов-а спричинили, що він в 1905 р. уступив з сього становища, позбавляючи себе таким чином постійного заробітку, який мав у Товаристві.

Від смерті Драгоманова головним змістом літературної праці Павлика було збирання й видавання матеріалів для характеристики особи, праці, заслуг і значіння Драгоманова. В сій праці Павлик проявляв такий незвичайний піетизм до Драгоманова, що — здавало ся — смерть Драгоманова не тільки не порвала звязків Павлика з Драгомановим, тільки ще неначе скріпила їх. В сій області всів Павлик зробити справді багато, не зважаючи на щораз слабше здоровле й дуже важкі матеріальні обставини. Розпочав він сю свою працю публікацією: „Михайло Петрович Драгоманів. 1841—1895. Його ювілей, смерть, автобіографія і спис творів“ (Львів, 1896, стор. XII + 442 + XXXIV + 6). Потім пішли публікації переписки Драгоманова з ріжними людьми. Найбільша й найціннійша з сих публікацій, — се „Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876—1895)“, яку видав у Чернівцях в рр. 1910—1912 др. Лев Когут. Ся публікація мала обіймати 9 томів. Вийшли тільки томи II—VIII, які містять саму переписку. Том IX, який мав обіймати показник, був зладжений, але не вийшов. Том I — передмова до цілого видання, властиво історія того часу й тих справ, до яких відносить ся переписка, таки не була написана. Крім того видав Павлик про Драгоманова кілька брошур (головно відчитів на обходах, присвячених пам'яті Драгоманова). Для Збір-

ника фільольогічної секції „Наукового Тов-а ім. Шевченка“ зладив Павлик переклади фольклорних творів Драгоманова.

Ся праця для звеличання пам'яті Драгоманова та в звязку з сим праця по історії руху, викликаного пропагандою Драгоманова, — між ин. списав Павлик акти перших соціалістичних процесів проти нього і тов. — виповнила останні роки його життя. Та здоровле ставало щораз гірше, матеріальне положення щораз важче — й болоче було слухати, як Павлик з резигнацією говорив, що вже не сповнить найважнійшої задачі свого життя, не напише монографії про Драгоманова.

## VIII.

*Вибух війни. — Павлик в президії „Головної Української Ради“. — Зайняття східної Галичини та Львова російськими військами. — Смерть Павлика.*

З вибухом війни радикальна партія делегувала Павлика до „Головної Української Ради“, міжпартійної організації галицьких Українців, утвореної на час війни, де його вибрано до президії в характері заступника голови. Надії, що може надійти велика хвиля визволення України, оживили вже дуже немічного Павлика.

Та сі надії дуже швидко розвіяла дійсність вступлення російських військ до Львова. Без сил, без гроша, Павлик з резигнацією zostав ся у Львові. „Я вже такий старий і близький смерті, — говорив — що мені нічого не страшно“.

З вступленням російських військ до Львова настали для Павлика дуже важкі часи — морально й матеріально. Він бачив, як руйнуєть ся українське життя, — те життя, в яке він вложив працю цілого свого життя, — і не чув у собі сил, щоб переждати важкий час і почати працю наново. А матеріально просто не було ніякого виходу. Слабість, жура, голод і холод просто день за днем добивали його.

26 січня 1915 р. він помер. Похорон відбув ся під російською сторожею. Похоронено його на Личаківськім кладовищі в звичайній земляній могилі, назначеній звичайним невеличким деревляним хрестом, на яким прибита його фотографія (вже знищена) і бляха з написом: „Михайло Павлик, літерат, помер в 64 р. життя у Львові 26. I. 1915“. Як бачимо, напис з помилкою: Павлик помер не в 64-ім, а в 62-ім році життя.

## IX.

*Загальні уяви про життя і діяльність Михайла Павлика.*

Про значіння того напрямку, який повстав серед галицьких Українців під впливом Драгоманова, ми не будемо тут писати. Зате треба тут означити, чим була для сього напрямку діяльність Павлика.

Від першої хвилі знайомства з Драгомановим Павлик став рішучим прихильником його ідей, а при тім найревнійшим пропагатором їх і найблизшим з Галичан приятелем Драгоманова. І таким zostав ся ціле життя. Для ідей, які перейняв від Драгоманова, віддав Павлик усе, що може людина віддати: долю цілого свого життя. Не мав він ані особистого щастя, ані „суспільного становища“, матеріальні злидні їли його цілий вік, важка праця виповняла все його життя, вязниця підкосила в молодих літах його здоровле, — все те в імя ідей, яку перейняв він від Драгоманова.

З листів Драгоманова до ріжних людей видно, як високо цінив він сю посвяту Павлика для ідей. Він уважав Павлика найбільше принципіальним з своїх галицьких однодумців і часто висловляв погляд, що якби не Павлик, не було-б радикального руху й радикальної партії.

Вступив Павлик в життя з ріжнородними широкими інтересами. Пробував своїх сил в поезії, оповіданню й повісти, займали його студії над українською мовою й літературою, потім під впливом Драгоманова полонило його безмежне море політично-суспільних питань. Та не судило ся йому зайняти видного місця ні в літературі ні в науці, а також в публіцистиці величезна більшість його днів пішла на чорну, невидну — хоч не безслідну — працю.

Найтрудніше серед обставин його життя було займатися чистою наукою. І тут Павлик при всіх своїх наукових інтересах справді дав небагато. В хроніці Наукового Товариства ім. Шевченка, де з приводу іменування його дійсним членом Товариства подано його біографію, до ряду наукових зачислено тільки його праці про читальні та про Гаватовича. Та його наукові інтереси й заслуги признало Наукове Товариство ім. Шевченка, іменуючи його в 1900 р. своїм дійсним членом.

Область літературної творчості Павлик швидко покинув. Зате як знаменитий знавець мови збагатив сю область українського письменства численними перекладами з чужих мов.

В області політично-суспільних питань Павлик зайняв становище не ученого дослідника (дав тільки ряд перекладів наукових праць), а публіциста. Інакше й не могло стати ся. Переймаючи ся політично-суспільними ідеями з ревністю апостола, Павлик міг стати тільки ревним проповідником їх, а способом проповіді стало друковане слово — публіцистика.

Таким чином публіцистична діяльність Павлика звязана нерозривно з його працею для радикального руху й радикальної партії. Ся праця була головною задачею й головним змістом його життя, їй посвятив він усі інші інтереси свого життя, для неї пережив весь вік у злиднях. Він був справді апостолом і жерцем ідеї.

Особисте життя Павлика було дуже важке. Те, що я писав про особисте життя Франка, можна в загальних рисах прикласти й до життя Павлика, додаючи до сього, що Павлик ніколи не зазнав родинного життя, жив весь вік у великих злиднях і не мав перед загалом громадянства тих літературних і наукових заслуг, якими Франко заставляв громадянство відносити ся до нього з пошаною.

Як найревнійший і найбільш непримирений з однодумців Драгоманова, Павлик найважче зазнав на собі негативного відношення громадянства до Драгоманова та його ідей; се відношення протягом довгих років було просто громадянським бойкотом.

Поминувши моральний бік справи, мало се для Павлика важкі матеріальні наслідки. Літературний заробіток у ті часи був загалом дуже важкий, а тут ще й важко, майже неможливо було його знайти. Доводило ся хапати ся за всяку чорну роботу, перебувати ся коректою (напр. один час в дневнику „Kurjer Lwowski“ за 40 кор. у місяць!) і вічно голодувати.

Слабе з природи здоров'я Павлика не видержало довго такого стану і в 45 літ життя (тоді я його вперше побачив) він був уже слабосилим старцем. Що далі, то й сил уже не ставало на ніяку роботу.

Не можучи при своїх слабих силах відповісти своїм обов'язкам бібліотекаря „Наукового Товариства ім. Шевченка“ (виділі не хотів піти йому назустріч і облекшити його праці), він мусів кинути сей останній постійний заробіток.

Коли на загальних зборах Товариства в 1905 р. виринула справа, чи з огляду на його громадянські заслуги та його слабе здоров'я не признати-б йому емеритури, більшість зборів поставила ся до сього неприхильно, а один член Товариства сказав ось що: „Кожда людина повинна перше всього подбати про себе. Коли Павлик сього не зробив і тепер не має на старість ніякого забезпечення, то се його вина. Коли ж тут покликають ся на громадянські заслуги Павлика, то нехай громада його удержує. Нехай Павлик піде з горнятком від хати до хати, то всюди дістане трохи страви. В мене також.“ Так говорила людина, що в молодості зоставала ся також під впливом радикальних ідей (між ин. яко студент університету промовляла на ювілейнім обході Драгоманова), людина з докторським дипломом і науковими аспіраціями, яка з часом зайняла одно з найвищих урядових становищ, словом, людина, що зачисляється до духової еліти серед громадянства. Не наводжу імені сеї людини, тільки подаю її характеристику, — бо я певний, що вона тільки мала відвагу сказати те, що багато інших думало. Отже важне не імя, а те, що серед нашого громадянства можливе таке відношення до людей, які за

громадянською службою забули „перше всього подбати про себе“.

Се „занедбанне“ відчував Павлик на старі літа щораз важче. В останніх роках гурток людей старав ся що місяця зібрати для нього якусь суму. Але як се важко йшло! Понад яких 100 кор. збірка мало коли доходила. А тимчасом в самій радикальній партії були вже люде, що могли-б були взяти на себе удержання Павлика на старі літа, — не говорячи вже про загал громадянства.

Так жив Павлик на старі літа як „відстрашаючий приклад“ для молодших, який остерігав їх, щоб за громадянською службою не забули „перше всього подбати про себе“, бо за се треба буде покутувати, важко покутувати. Чи лежить в інтересі громадянства, щоб люде, які все своє життя віддали для ідеї, були такими „відстрашаючими прикладами“, — на се питання відповідь, здасть ся, ясна.

В громадянстві була про Павлика думка, що се фантаст, наївний, дивак, словом, людина, яка з реальним життям не має нічого спільного. Безперечно, що віддаленне між ідеалізмом, яким визначав ся Павлик ціле життя, і реальними обставинами життя, в звязку з обставинами його власного життя (його непримиреність, бойкот з боку громадянства, вічні матеріальні злидні, самотність і як результат того всього „духове сирітство“, говорячи словами Франка), давали деякі основи до такого погляду про нього. Але чи не найважнішою основою була тут недостача „суспільного становища“ в Павлика? Бо маса дуже часто бачить у бідного наївність, дивацтво там, де в багатого, впливового бачила-б оригінальність, буйність і багачество думок. А зрештою — і се треба все тямити — в таких обставинах можна не то здивачити, а збожеволіти!

А однак Павлик до кінця свого життя зберіг дивну погідність ума й доброту серця. Його суспільний ідеалізм був впливом основної риси його душі: віри в добрість людської природи й любови до людей, — віри такої сильної, що всі розчарування життя не встигли її знищити. Се проявляло ся, як в його громадянській діяльності, так і в його особистім життю.

В громадянській діяльності се спричиняло, що він часто бачив уже прихід літа там, де тверезими очима годі було приходу весни доглянути ся; в його писаннях, в його листах повно такого ідеалізування.

В своїм життю був Павлик типом „безсребренника“, який в бідності й нужді весь вік служив тільки своєму Богови. Іноді просто болуче було дивити ся, як він відіймав собі останнє від уст, щоб видати якусь брошуру, що її в даній хвилі уважав кінцевою для справи. Живучи все життя одним, держав при собі стару матір, а опісля сестру Анну, товаришку своїх перших агітаційних праць. Яке серце було в нього, свідчить факт, що кілька років перед смертю, немичний і бідний, взяв на вихованне двох бідних дівчаток і ще на смертній постелі поручав їх з особливим натиском опіці сестри.

Не зоставив Павлик по собі визначних творів, які передавали-б його імя грядучим і грядучим поколінням. Але коли візьмемо на увагу ту невсипущу працю, якою зазначило ся життя Павлика в нашім національнім життю, той ідеалізм, з яким він віддавав ся тій праці, й ту жертву цілого життя, яку він приніс ідеї, — то Павлик являється одною з великих, історичних постатей в життю нашого народу.

Кінчимо бажанням, аби громадянство, що не було без вини супроти Павлика за його життя, — тепер по його смерті постарало ся, щоб місце, де спочивають його земні останки, було означене гідним його заслуг і значіння памятник.

*Др. Михайло Лозинський.*

### 3 поезій полоненого О. Кобця.

*Тут посварили ся за владу  
І хто з них винен, — хто їх знає?  
А край чека, — хто руку помочи подасть,  
А рідний край, чекаючи, конає...*

*А там не чуять, там мовчать,  
Немов поглухли, понімили;  
Немов не мають сили закричатъ,  
Щоб нівом помсти гори затремтіли!*

*Чи може сплять? — Так, мабуть сплять,  
Вколисані патріотичними піснями;  
В хаосі імнів сил не мають розпізнати  
Свого й своїх — поміж двома огнями...*

*Хто їм ті імни наспівав?  
Який співець-поет дипломатії?  
І як він, як він струн співучих не порвав,  
Коли ми мав їх — струни серця золотії?!*

\*

*Тут посварились, тут мовчать  
І ми вороже, змієнє крайворонне  
Збираєть ся замілль віщувати,  
Готуєть ся співати похоронне...*

*А скільки на вітарець принесено було!  
Про те і тут і там часом говорять:  
„Невжеж усе, що на вітарець пішло,  
Десь з вітарем у безвість запроторять“?!*

\* \* \*

*Іду часом, хоч і зірвавши ся з припони,  
Але цілком таки спокійно йду,  
Лиш дум невольницьких бурхливі лєгіони,  
Скорботних дум, з собою в світ веду.*

*Людей стрічаю скрізь і хочу всіх вітати:  
„Які хороші, добрі, вільні люди!  
Як гарно хоч чужую волю відчувати,  
Який огонь любови ірє в час той груди!*

*Ідуть назустріч, та обходять, обминають,  
Мов на чуму недужого зустрїли,  
Мов ворога найзаклеймішого пізнають,  
І кидають йому з очей призириства стрїли...*

*А так хотїлось серцем всім усіх вітати  
І Бога їх з своїм злучить в одно!  
Не вірилось, щоб люде зважились втоптати  
Святе святих у бруд, в ненависти баню...*

*І далі йду та шепочу мов божевільний:  
„Хоч ти, Великий Боже, борони:  
Верни мені, мій Боже, вигляд вільний,  
А їм — чуття заублені знайди, верни!...*

## Про наші завдання по війні.

(Листи полоненого до своїх земляків).

### Вступ.

Останніми часами під впливом некорисних для нас політичних подій можна зашримітати серед Українців якусь непевність і навіть зневіру в нашу кращу будучину. Не треба доказувати, яку велику шкоду, свідомо чи несвідомо, роблять ті з лєхкодушних, що, впадаючи самі в зневіру, затроюють нею й своє окруженне.

Не хочемо пророкувати, в чию саме користь закінчить ся війна, хто буде побідником, а хто поконаним, де ми опинимо ся, якої політики будуть держати ся правительства супротив українського народу. Тільки вже тепер видко, що в більшій своїй часті житиме український народ і на далі під Росією. Се не повинно нас лякати. Коли на протязі цілих двох з половиною віків не могла Росія знищити слїдів нашої окремішности й затерти в нашій памяті нашої славної минувшини, тим більше не зможе сього зробити тепер.

Правда, ще надто темно кругом, ще сірим туманом оповите наше життє, але все-ж-таки промінь сонця зявляєть ся на обрії й кидає нам хоч крихітку світла, яке хоч по-троху освічує ті стежечки, що ведуть до бажаної мети. Людська думка помалу визволяєть ся зпід чужої опіки, розум витвержеуєть ся. З кожним днем свідомість народу зростає, бо само життє зупиняє його думку й на те, на що він до сього часу ніколи ще ніякої уваги не звертав.

Треба лише не впадати в зневіру, в безпідставну безнадійність, не надавати великої ваги всяким змінам на фронтах або в політиці, але черпаючи сили в собі, вперто й непохитно прямувати до наміченої цілі.

Нема чого побоювати ся й ворожій політики російського правительства. Не страшна вона українському народови. Він її добре вже знає. Не лякати ся її треба, а вишукувати таких засобів, при помочи яких можна було-б поборювати її та викликати корисні нам зміни в державнім життє. Замість побоювань треба витворювати й зміцнювати свої власні сили й вести власну політику, відповідну інтересам нашого народу.

Колиб ми по війні опинили ся в таких самісїньких обставинах, в яких були до війни, або навіть гірших; колиб стало ся, що всі народи російської держави не зуміли-б використати великого історичного моменту й вибороти собі потрібні права, — то й тоді власна розумна політика нашого народу проти своїх гнобителїв буде найбільшим знаряддем в його боротьбі за своє істнуванне, за кращу будучину. До сього нам і треба прямувати, які-б обставини життя не були.

Мусимо завжди пам'ятати, що доля народу в його власних руках. Від того, як він зуміє захищати свої права й інтереси, як поведе боротьбу проти своїх ворогів, залежить його доля й доля рідного краю. А що боротьба можлива при всяких обставинах, навіть в межах російської держави, — нема чого доводити. Досить пригадати собі страшні часи реакції за царювання Миколи I й Олександра II й ту боротьбу, яка тоді відбувала ся поміж царським правительством і оборонцями прав народу.

Треба лише відкинути всякі побоювання, не впадати в зневіру, а твердо вірити в те, що робимо, яка-б політика „дужих мира сього“ не була, які-б зміни війна не викликала.

На обовязку кожного свідомого Українця лежить праця, яка розвіювала-б народню темряву, освітлювала шляхи поступу й допомагала всім змаганням до культурного, економічного й політичного відродження та розцвіту нашої рідної землі — України.

А до сього мусимо себе підготувати. Треба нам звернути пильну увагу на всі ті прояви й форми нашого життя на російській Україні, які ми хоч і знаємо з власного життєвого досвіду, але незовсім в них розбираємо ся і незавжди вмїємо давати собі раду серед тих обставин. Для того хочу дати ряд окремих нарисів про різні сторони нашого життя та його недомагання, в яких буду пробувати також намітити практичні завдання, що стоятимуть перед нами по війні.

Почну з характеристики нашого села.

### I. Наше слово.

Від давніх часів українське село вабило до себе увагу найвизначніших народніх поетів, повістарїв, малярїв, учених і громадських діячів. Багато написано поезій, повістей, оповідань і артистичних малюнкїв, в яких змальовано й чепурненькі біленькі хатки, й чудові вишневі садки з різнобарвними квітничками, й широкі степи України з Славутцею — Дніпром.

В тих артистичних творах українське село виглядає то земним раєм, то страшним пеклом, в яким люде ніколи спокою не знають і гинуть в нужді. Є прєвеселі оповідання, приказки й байки, читаючи які, не можна вдержати ся від сміху, але є й такі повні смутку й людського страждання твори, читаючи які, не вдержиш ся від сліз.

А багато написано вже й таких книжок, де описується колишня слава, воля й добробут нашого народу та пояснюється, чому тепер бідує наш народ, хто його визискує, на кого він працює, в чім причини того, що він так тяжко бідує, так багато всякого лиха зазнає. Тільки не користають з науки сих книжок наші люде, навіть не знають про істнування їх, бо темні й безпомічні в своїм горю.

А в сій темряві різні „павуки“ снують своє павутиння.

Хто тільки не хоче, той не гнобить і не визискує нашого селянина-бідаря. Всім він мусить продавати свою робочу силу, перед усіма гнути ся й терпіти усякі знущання.

Кождий може зустріти його завжди там, де загалом збирають ся всі бідарі-робітники, що шукають щоденно праці для себе: на весні — з лопатою під рукою, в косовицю й жнива — з косою, потім із ціпом, а в зимі з сокирою. Часто він мусить як старець ходити по дворах і благати, щоб дали йому якусь роботу хоч за харч, бо голодний сердешний, а діти вдома також голодні й у холоді сидять, дожидають батькового зарібку...

А трапить ся якесь загальне нещастє: велика пожежа пощєсть або неврожай — назверх „благодатне село“ перетворюється в щось невимовно страшне. Поради в таких випадках нема кому дати, нема звідки й помочи ждати. Натомісць всякі сільські „павуки“ починають гріти собі руки й, ніби допомагаючи, здійсмають з бідаря останню сорочку. В кого клаптик є земельки або коровчина, чи шкапа, — павуки підлізуть в скрутний час і заберуть за пів ціни. Потім ще стануть вихвалити ся тим, що „допомогли“.

Особливо часті неврожай дають себе в знаки. Тоді селянство не може собі ради дати, а голод, холод і пощєстні недуги — се неминучі наслідки неврожаю.

В році 1908 був на Україні тільки частинний неврожай, але й тоді люде мусіли харчувати ся „хлібом“ з жолудів, каштанів, деревляної кори і т. п. Не маючи ні корму для себе й худоби, ні грошей, за які можна-б купити щось у заможніших селян, цілі родини бідарів сходили ся до одної хати й жили собі вкупі, а опорожнені хати й інші будови та худобу продавали, щоб придбати якусь копійчину на харч.

З сеї нагоди скористали дуки-багачі. Вони скуповували за безцінь все, що тільки могли, а потім перепродували з великими баришами. Російські власти, як звичайно, замісць відповідної заповоги грішми чи хлібом, допомагали в руйнуванню селян, вимагаючи сплати всяких казенних довгів і податків. Пощєсть голодового тифу щоденно винищувала тоді людей цілими сотками й тисячами.

Налякане такими страхіттями селянство не знало що робити, як рятувати себе. А як тільки прийшла весна, воно кинуло ся до переселення. Кидали рідні засиджені місця, збували за безцінь, що ще лишило ся в господарстві, й утікали в далекі холодні краї, де їм обіцяли дати землі, в якій наш селянин тільки й бачить своє спасіння. Цілі тисячі родин покинули 1909 р. Україну та поїхали шукати собі кращої долі в холоднім, далекім від рідного краю Сибірі.

З сею економічною бідною села тісно лучить ся його моральний підупад, а жертвою є передовсім молодіж. Змусшена покидати село та йти шукати роботи до міста та на фабрики й заводи, молодіж легко підпадає в містах і фабричних поселеннях під вплив міської розбещеної темної маси й повертає до дому зовсім здеморалізованою. З появою сих „городян“ на селі негайно-ж появляють ся й великі пакудства. Чують ся найогидніша московська лайка, якісь повні бруду пісні на московсько-українським жаргоні і т. ин. Появляють ся злодійства, розбищачтва й усякі бешкети, яких ніколи українське село не знало.

А до сього приходять ще всякі заходи ворогів поступу й народу вбити в голову українського селянина, що Українці й Москалі „адін народ“ та що в них „адін язик“, що

українська мова є мужича й нею сором говорити з освіченими людьми. Причиняєть ся до сього також салдатчина.

Наслідком сього чимало людей, що хоч трохи чогось навчать ся в чужій нам московській школі, стають ворогами свого народу. Цурають ся рідної матерньої мови, глузують з народніх звичаїв, насміхають ся над усім, що рідне й дороге кожній порядній людині. Стидають ся „чорної“ праці й покидають хліборобство, а дошукують ся легкої „панської“ роботи.

І йдуть собі такі покручі на посади різних канцеляристів, до земських начальників, станових приставів і до інших урядів, менше „освічені“ в поліцейські стражники, урядники, жандарми і т. ин. Там для них „легкий“ хліб і широке поле „діяльності“. Сі народні покручі гірші дуків-павуків. Здирають „хабарі“ з народу, ошукують його на кождім ступні. Тільки одиниці иноді не тратять звязку з своїм рідним селом і народом та працюють по зможі на користь загалу.

До всього того приходить загальне піяцтво. В горілці наш селянин топить своє горе, виливає свою тугу, в ній він і радість находити, а разом губить свій розум, руйнує здоровле, родинне життє й господарство. Через горілку бють ся на селі, лають ся, навіть до вбійств доходить. Вона-ж головна помічниця й розпустити.

Гарним село видаєть ся тільки здалека та влітку, коли його наготу прикривють цвітучі садки й левади, але коли придивити ся до нього зблизка, острах візьме кожного, кому лежить на серці будучина народу. В хатах нехарність, на подвірю нелад, хати й інші будівлі виглядають, як обскубані мокрі ворони, ребра світять у здрибілої худібки, вигляд людей марний, бездушний.

Колишня веселість і жартовливість нашого народу щєзає разом з народньою пісню, народніми звичаями й забавами. Замісць гарної народньої ноші скрізь заводить ся „співжак“, „картуз“, „кохточка“ й инша „городська“ та „панська“ одіж. На вулицях скрізь повно бруду, порошу або болота, а громадські будинки, як школа, сільська зборня (управа) або волость, виглядають часто, як колишні жидівські шинки — засмічені, облуплені, — смородом від них тхне. Зате майже в кождім селі, як квіточка, пишаєть ся „казьонка“ й се єдиний „здобуток“, який має наше село від московської культури.

Такий сумний і невідрадний вигляд має наше село, а воно-ж є підставою життє цілого нашого краю, в ній ще жєвріють огники нашої самобутности, на ній опираємо наші змагання до відродження, до самостійности.

Чомуж є так сумно в нашій селі? А тому, що народ наш темний і національно майже невідомий, тому, що життєм нашого народу управляє не він сам, а поліцейський стражник, урядник, становий пристав, жандарм, земський начальник і всяке инше начальство, яке держить свою важку руку над цілим життєм народу, а сільські виборні установи обертає в поліцейські застінки здирства, знущання й поневолення.

Причиною всього є сучасний поліційний режім, який забиває думку й самодіяльність народу. Все лихо від того, що різне начальство не народови служить, а заставляє народ собі служити. Від самої коліски виховуєть ся селянина в тім напрямі, щоб він умів лиш поважати й бояти ся всіх тих, хто дужчий від нього, всіх тих, кому доручено доглядати за кождим ступнем його життє.

І він „поважає“ та боїть ся. Боїть ся поліцейського стражника, урядника, станового, пристава та жандарма, бо сі панове кождої хвилі з найменшої дрібниці або й зовсім без причини можуть витворити таку бучну „політичну“ справу, за яку селянина запроторюють до вязниці або на Сибір, а то на шибеницю.

Досить почути їм правдиве слово проти гніту, який душить селянина, проти істнуючого державного порядку, проти самоправства й надужиття поліції або земського начальника, навіть проти свого сільського старости або волосного старшини, які завжди живуть в злагоді з сими нічни-



ми птахами, вже вони можуть позбавити людину волі, протягти до судової відповідальності за „смуту“, за „порицанняє установленнаво основними законами образа правління“ або за „діяльність“, направлену „к ніспроверженію существуящаво в гасударстве строя“.

Під сі параграфи карного закону ті панове підведуть і того, що посмів вилаяти хочби навіть поза очі когось пана або чиновника, а то й саму особу стражника чи урядника, і того, що не дасть їм в свій час хабаря, і того, що в громаді буде домагати ся справедливости й добрих порядків, і того, що загалом посміє говорити правду в очі. Підлійших і шкідливіших істот мабуть дуже мало найдеть ся на цілім світі, ніж російські поліцаї різної масти. І темний селянин боїть ся їх більше огню або найстрашнійшої хвороби.

Болять ся й „поважають“ селяне й земського начальника. Досить йому захотіти з найкращого селянина-громадянина зробити „порочного“ або політично „неблагонадійного“, він викурить його з села, примушуючи сільську або волосну громаду скласти відповідний приговор.

Пана поміщика селянин „поважає“ й боїть ся, бо знає, що на його бажання всі царські посіпаки зроблять з ним все, що він тільки захоче, бо вони-ж оборонці панських інтересів. А до того ще селянин бідарь залежить від пана, бо змушений завжди шукати в нього зарібку.

Мусить ще селянин „поважати“ й боятися й свого сільського пан-отця. Боїть ся їх тому, що вони останніми часами, з дуже малими виїмками, перетворили ся з „духовних пастирів“ на чиновників російського правительства й старанно виконують його накази проти народу. Вони засновують політичні організації, потрібні для правительсва, як „союз рускаво народа“, „союз двуглавово орла“ і т. ин. Бажаючи догодити „дужим міра сього“, вони виступають ворожо проти власних прихожан і бувають випадки, що роблять на них доноси до поліції.

Серед таких тяжких обставин і серед таких ворогів проходить сучасне життя селянина. Тяжка його доля. Кождий хоче ошукати його, пожити ся з його праці, примусити його корити ся своїм ворогам.

І так воно буде до того часу, доки селянин не перестане перед кожним гнути свою спину, покійно корити ся своїм ворогам і тільки стиха нарікати на свою долю. До того часу, доки він не зрозуміє, що не лякати ся йому треба пана, попа, поліцаї і т. д., а відкрито і в гурті боротися з ними, перестати їм служити, а заставити їх собі служити.

А боротися з успіхом можна тільки при помочи освіти в своїй рідній мові, через поширення політичної свідомости, а найголовнійше при помочи загальної організації народу в культурній, економічній й політичній товариства.

Кожне село мусить мати свою власну школу, бібліотеку-читальню, хор, театр і народній дім, позичково-щадниче, споживче й сільсько-господарське товариство та свою національну українську політичну організацію.

Коли се станеть ся, народня темрява розвієть ся, загальна свідомість поширять ся, жах перед ворогами зникне й село оживе. Тоді воно й свій зверхній вигляд направить і внутрішньо відродить ся.

Ів. Павлюк.

## По російській Україні.

Доріжня. Примусове збирання на Україні продуктів живности й вивоженне до Московщини. Зменшенне продукції цукру. Підунад торговлі. Промисловці організують ся в грест. Прояви крайового сепаратизму на Україні. Румунські втікачі. З мільони пудів хліба пішло з димом. Передчасна евакуація одеського університету. Харківська губернаторша та її пес. Губернатор і чужий автомобіль.

Яка велика дорожня життя панує на Україні, про се вимовно свідчать отсі уривки з листів до полонених в Німеччині, подані „Розсвітом“: 6/19. 8. 916 з Херсону: „Обув дуже дорога, пара чобіт коштує 30 р.“. 3/16. 9. 916 з Київ: „Анюта, твоя люба дитина не може ходити до школи, бо холодно, а вона не має чобіт“. 24/6. 9. 916 з Поділя:

„Найгірші чоботи коштують 30—40 р., кращі 60 р.“. З Херсонщини: „Мясо коштує тепер 40 к. за фунт. — Я могла дістати мясо два-три рази в сім місяці“. 3/16. 9. 916 з Київ: „Сало коштує тепер один руб. за фунт, але я не могла ні разу дістати його по сій ціні“. З Поділя і Київщини: „Сир 80 к. за фунт, яець не докупиш ся“. 24/6. 9. 916 з Поділя: „В Одесі коштує пуд картоплі два рублі, одна курка 2—3 рублі“. 17. 30. 8. 916 з Катеринослава: „Хліб в нас в сім році не вродив ся, жнива негарні. Нічого не можна купити“. 13/26. 6. 916 з Харкова: „В нас жінки підняли бучу ізза цукру й розбили крамницю Кулішова. Цілий день рядами стоять жінки біля крамниць і ждуть...“ 1/14. 10. 916 з Чернігівщини: „Я послала тобі один фунт цукру, а більше послати не можу, бо його в місті нема. Торговці одержують його по 5—6 пудів і відпускають ся по фунтові на двір. Більше його дістати не можна“. 1/14. 6. 916 з Харкова: „Дорожня в нас неможлива. Як що дальше так буде, помремо від голоду. Ми вже не в силі боротися проти сеї нестачі й коли ще так довго буде йти, голод заведе нас всіх у землю“.

Нема нічого дивного, що такі письма перепускає російська цензура до полонених, бо про дорожню життя, яка загрожує голодом, відкрито пишуть російські газети.

Заходи російського правительства коло виживлення населення через загальний розстрій економічного й політичного життя не в стані зарадити лихови.

Міністерство хліборобства виступило з проєктом заведення примусової доставки хліборобами збіжжя для потреб армії та міського населення. Займати ся сею справою мали б земства, перевівши наперед ревізію всіх запасів. Увесь хліб понад те, що потрібно для виживлення господаря та на засів, маєть ся примусово відбирати з заплаतोю по „твердих“ цінах і передавати військовим властям і громадським організаціям.

Не ждучи, поки проєкт сей стане в звичайній дорожі законом, міністерство вже „розложило“, скільки кожда губернія має дати хліба. Очевидна річ, що найбільше мають дати українські губернії, бо тільки тут, на Україні, в нормальних часах є надвишка хлібної продукції.

Але чи є сей хліб тепер? Українські земства в один голос відповідають, що хліба нема не тільки на продаж, але навіть на виживлення місцевого населення. Таку відповідь дали харківське, київське, подільське й інші губернські земства як вислід спеціальних, в сій цілі скликаних нарад з представників повітових земств. Причину „Русское Слово“ подає таку: вже багато хліба вивезено ранійш; господарські роботи в розстрою і не закінчені через нестачу робочих сил, навіть буряків не можна було всіх викопати.

Лише одно, здаєть ся, волинське земство знайшло десь немолочений ще хліб і губернська нарада постановила прохати правительство, щоб прислало для молочення хліба Сартів і Китайців.

Правительство хоче зорганізувати доставку з України для потреб війська також худоби і в сій цілі скликано на 31 грудня 1916 до Харкова зїзд представників земств 12 українських губерній.

Здаєть ся, в Росії серіозно рахують ся з можливістю походу Німців на Україну, що так взяли ся виснажувати її з хліба і худоби. Про се свідчив би й той факт, що дирекція південно-західних залізниць дістала нагайний приказ приспішити перевіз муки з південних міст на північ. Отже мобілізують хліб і худобу на Україні не для потреб армії і не для прокормлення місцевого населення, а щоб заздальгидь втікти з ним в Московщину.

Очевидна річ, що одночасно з хлібом і худобою будуть вивозити в гліб Росії й інші продукти, поредовсім цукор, який продукуєть ся майже виключно на Україні. Лише, що виріб сього цінного продукту дуже зменшив ся з причини, що переважна часть буряків лишила ся зимувати в землі через нестачу робочих рук, а вибраних буряків не можна доставити до фабрик, через нестачу вагонів на залізницях для перевозу. В сій справі пише „Русское Слово“, що по

донесенням сенатора Дейтриха продукція в деяких цукроварнях Поділя, Київщини та Волині відбувається в ненормальних умовах через спізнену доставку буряків. Дороги завалені шпальними фрахтами й не мають досить вагонів для перевезення буряків. Буряки від невчасного ужиття втрачають певний відсоток цукру й се відбивається на результатах виробу цукру. Дейтрих гадає, що в сім році виріб цукру дасть о 10 мільйонів пудів менше, ніж обчислено.

Не ліпше стоять справи з торгівлею. В Харкові відбулися збори членів харківського біржевого товариства й харківського купецького товариства. Купці скаржаться на кепські інтереси. Як повідомляє „Южний Край“, купецький староста Ігнатішев заявив: Наша торгівля тепер обмежена з одного боку трьох-тисячною карою, з другого трьома місяцями тюрми. В таких умовах відбувається наша торгівля. Неплад в ній залежить від багатьох причин і передовсім від непади в залізничному транспорті, від збільшеного попиту з боку широких мас, від зменшення продукції та вивозу, від дезорганізації грошевого ринку та від спекуляції. Необхідно зменшити попит, завести поділ товарів та загалом унормувати споживання. Інші знову казали, що головною причиною дезорганізації торгівлі є теперішнє положення Росії. Доки не змінить ся внутрішня політика Росії, доти й торгівля не може поправитись. Жадні наради не допоможуть, поки не змінить ся теперішнього політичного ладу.

Але до зміни ладу ще далеко, тому треба раду давати іншими засобами. Чим більше розстроюється державне життя, тим більші успіхи робить ідея асоціації, яка на свій лад захоплює навіть промисловців.

В Харкові відбулася нарада представників гірничо-промислових підприємств донецького району в справі заснування товариства для закупки предметів і матеріалів для гірничо-промислових закладів і різних побічних заведень при тих закладах, як лікарні, школи, крамниці й ин. До товариства записало ся 62 підприємств з продукцією понад 400 мільйонів пудів вугля.

Нам кілька разів приходилось уже нотувати факти крайового об'єднання для різних цілей, як приватних, так і громадських організацій на Україні, що свідчить про сильну відосередню тенденцію в економічній і громадській життю нашого краю. Наводимо тут ще кілька подібних фактів.

В Одесі відбулися наради інженерів південно-західних залізниць з представниками одеської міської управи в справі відокремлення частини південно-західних залізниць, що сходять ся до Одеси, в самостійну групу одеських залізниць. Таке відокремлення південно-західних залізниць дуже вигідне для Одеси. Воно дасть їй можливість координувати залізничний та морський транспорт, що має особливе значіння для Одеси як українського центра вивозу та ввозу.

Зовсім виразно виступили сепаратистичні змагання в київській комітеті Союзу міст при розгляді справи будови нових залізниць в 5 губерніях, що входять в район київської області. Резерват в сій справі мав відомий економіст Н. Ярошевський. Комітет постановив доручити проф. Яєнопольському, Г. Михайлову та Н. Ярошевському прийняти на себе організування спеціальної економічно-фінансової комісії для уложення детального проєкту економічного та фінансового дослідження губерній київської округи в звязку з будовою нових залізниць.

Крім сього доносять часописи, що депутація від гірничих промисловців півдня Росії заявила ся в Трепова та просила збільшити будовання залізниць у донецьким районі. Трепов мав віднести ся до їх жагання з спочуттем.

Не маючи засобів поживи для виживлення власного населення, Україна мусить приймати й годувати тепер цілі сотки тисяч непроханих гостей, румунських утікачів.

До Одеси приходять сотки поїздів з утікачами з лівого берега Дунаю. Всі гостинниці переповнені й відмовляють ся приймати втікачів. Запомогові пункти в Бесарабії функціонують слабо і втікачі сильно терплять від голоду й холоду.

Як доносить з Кієва, для румунських втікачів вироблені маршрути по шляхах в межах київської військової

округи. Перша маршрута йде від Ямполья на Вапнярку, Брацлав, Гайсин, Сичівку та Умань. Друга маршрута йде від Ольгополя на Тернівку, Антонівку та Умань. В Умані перша й друга маршрути зєднують ся і йдуть через Тальне, Звенигородку, Шполу та Ротмістровку до Осміли, де до них прилучується третя маршрута від Новомиргорода через Златополь, Капітановку та Смілянку до Смілої. Від Сміли всі три маршрути йдуть на Черкаси по одному шляху. Маршрута на Київ виключена тому, що київський губернатор просив не перетяжати київський двірць. Кінцевими пунктами на Дніпрі є Черкаси, Кремінчук та Катеринослав.

Розміщують втікачів на лівобережній Україні. В полтавську губернію направлено 26.355 Румунів-утікачів. Губернатор притягнув в найкоротшій часі земства, міста й інші організації для прийняття втікачів у пунктах їх прибуття та забезпечення їх мешканням, поживою, одією і медичною та санітарною допомогою. Російська армія, відступаючи з Румунії, придержується своїх старих практик і нищить за собою все, що попало.

До Одеси приїхали представники різних інституцій з Браїлова, що полишили місто одночасно з російським військом, і оповідають, що влади мали досить часу, щоб „порядно“ евакуувати місто з його інституціями та знищити засоби поживи. Знищено понад 3 мільйони пудів хліба, купленого в свій час Англіїцями, якого не можна було вивезти. Підпалили також запаси мінерального палива. Вітер швидко розніс полумє, що охопило більшу частину міста та знищило набережні склади.

В евакуаційній замішанні деякі люди дозволяють собі на більше чи менше дотепні жарти. Російські часописи оповідають про таку історію.

Царицинська міська Дума дістала з Одеси пропозицію приготувати в Царицині приміщення для одеського університету з причини ніби-то його евакуування. Пропозицію підписав ректор новоросійського університету проф. Левашов. Царицинська міська Дума обговорила сю справу й постановила почати найенергічніші заходи в напрямі перенесення одеського університету до Царицини. Про свою постанову Дума послала до Одеси офіційне повідомлення, але ректор одеського університету відповів, що в Одесі ніхто не збирається переносити університету до Царицини та що пропозицію певно сфалшовано.

Коли хтось без відома п. Левашова почав робити приготування до евакуації одеського університету, розшукуючи для нього приміщення, то замість губернатора може управляти губернією й губернаторша. І коли перший факт є злим жартом, то адміністрування губерніями губернаторшами є в Росії гіркою дійсністю.

„Русское Слово“ доносить, що жінка харківського губернатора Келеповского „наганяє“ страх на цілу адміністрацію. Пані Келеповска кілька разів кликала до себе поліцейських урядників, давала їм доручення, робила заміти, загрожувала усунути з посади, уповноважувала збирати жертви, давала розпорядки арештувати недбалих поліцейських і т. ин.

Відомий Грегус-Марковський, усунений з посади в охорані за мучення арештантів, є помічником п. Келеповскої в її „урядуванні“.

Сам же п. губернатор, звільнений своєю жінкою від урядування, їздить собі по Харкові в чужім автомобілі, призначенім для перевозки ранених, уділяючи його також своєму льокаєви.

Оповідують російські часописи, що член харківського губерньського земства, поміщик Кірянов з Старобільська, видав на потреби війська автомобіль для перевозження ранених. Сей автомобіль передано воєнному відділові для перевозження ранених при харківських південно-російських автомобільних клубі. За якийсь час Кірянов відвідав Харків і помітив, що в його автомобілі перевозять якісь речі та їздять сторонні люди. Незабаром Кірянов довідав ся, що в подарованім ним автомобілі їздить губернатор, його родина й губернаторський льокай.

## Огляд військових подій.

Воєнні звідомлення генеральних штабів показують, що в минулім тижні не приходило на різних фронтах до ніяких більших подій. Люта зима в злучі з гострими морозами й сніжними заметілями обмежувала й далше всякі більші операції. Звідомлення приносять звістки тільки про дрібні бої, що, природно, не можуть мати ніякого впливу на загальне воєнне положення. Зрештою увагу цілого світа прикувало тепер до себе заповіджене центральними державами загострення війни підводними суднами, яке вже відбило ся доволі фатально на англійській флотії.

Переходячи на східний фронт, треба сказати, що найбільші зусилля Росіян були спрямовані проти відтинку фронту в околиці Риги. Вони зібрали там масу артилерії, в тім немало тяжкої, і пробували допомогти собі при помочи газового наступу. Та з їх зусиль не вийшло нічого, що більше, Німці відкинули їх о дальші два кілометри в північно-східнім напрямі, здобувши 1000 полонених, в тім числі двох полковників. До наступів приходило там і в останніх днях, хоча температура на північно-східнім фронті виносить 31 ступнів. До менших боїв приходило ще в кількох точках фронту армії князя Леопольда Баварського, головно в Галичині.

На гористім фронті архикнязя Йосифа панують величезні заметілі. Не зважаючи на се, союзні війська відбили кілька російських наступів у відтинку Местіканешті, хоч вони були в меншості. Росіяне, як подають звідомлення австрійського й німецького генерального штабу, западали в сніг по пояс, однак боролися з подиву гідною хоробрістю й відвагою. Одинокий їх успіх — се здобуття одної височини, що лежить два кілометри на полудневий схід від відтинку Туннель. На інших точках сього фронту було зовсім спокійно.

Не тепліше і військам генерал-фельдмаршала Макензена. Обидва противники щойно окопали ся, а де се не було можливе з причини замерзлої землі, лежать війська в снігових і ледяних ровах та ямах. Однак безнастанні заметілі нищать і сі нужденні воляцькі пристановища, бо численні робітничі відділи не можуть дати ради з будовою і поправкою ровів, ям, шляхів і т. д. Про які небудь операції на сім фронті не може бути тепер мови, тим більше, що Дунай і Серет переповнені ледяними кригами, що унеможливають на них всякий рух.

На західнім фронті, поминувши нові бої за височину 304 на північний захід від Вердену, не було також ніяких замітніших воєнних подій. Височина 304 має немале значіння, бо з неї простягає ся широкий вид на цілу околицю; не диво, що обидві сторони зводять за неї такі завзяті бої. Зрештою на французько-англійським фронті панує гарячкова діяльність над приготуванням великої весняної офензиви. До сеї цілі перебудовано передні ряди, а за фронтом повстала ціла сіть нових доріг, більших і менших залізничих шляхів тощо. Великі надії привязують Французи й Англійці до непримінюваних ще досі в боях 52-центиметрових гармат, діяльність яких має переходити все досі можливе в сій сфері. Загалом можна сказати, що на сім фронті панує тепер тиша перед недалекою страшною бурею.

На італійським фронті обмежувала ся ціла діяльність до боїв артилерії і дрібних стріч на височині Красу. Малі підприємства Австрійців під Костаневіцею і Вертойбою повели ся. На сім фронті могли-б тепер зачати Італійці наступ тільки з трудом, зате їх наступ на Каринтію або в Тиролі перед маєм з причини стану погоди зовсім виключений.

Дещо живіше було в минулім тижні на македонським фронті. Патрулі союзних військ підсували ся на цілім фронті вперед; їх підприємства увінчали ся успіхами, бо і над Черною і над Струмою здобули вони полонених і дещо воєнного матеріалу. Дня 3 лютого с. р. пробували Французи наступати против австро-угорських військ на полудне від озера Охріда, однак їх відперто.

На турецьких фронтах не скоїло ся нічого важного.

На початку нашого огляду зазначили ми, що центральні держави проголосили в минулім тижні загострення війни підводними суднами, щоб не допустити ніякого довозу до Англії, Франції й Італії. Повна блокада сих держав вже зачала ся. Зараз в перших днях затопили Німці коло 30 чужих, головно англійських кораблів. Відтепер закипить на морях війна на життє й смерть. Сим кроком думують центральні держави присилувати своїх противників до заключення мира. Поки-що виступили против обмежування свободи на морі неутральні, а передовсім Америка, яка з сеї причини зірвала з Німеччиною всякі дипломатичні зносини і сконфіскувала німецькі кораблі, що находили ся в її портах. Інші неутральні заховують ся наразі дещо спокійніше. Загострення війни підводними суднами може спричинити незабаром ще немало несподіванок. I. H.

## Вісти.

Про автономію України згадав син відомого прихильника Українців Бернштерне Бернзон, що від довшого часу перебуває у Берліні, в розмові з берлінським кореспондентом будапештської часописи „Az Est“. Дотичний уступ передав „Neues Wiener Journal“ (з 17 січня, ч. 8338) ось як: „Коли осередні держави хочуть покликати до життя на сході польське королівство, не можуть західні держави тому ніодним словом спротивити ся, як не хочуть зробити себе смішними перед цілим світом. А коли Німеччина задержала-б есентуально для себе Курляндію, щоб там поселити південно-російських німецьких селян, що наслідком війни позбавлені землі, і се не є жадним таким ділом, що хтось міг би закинути йому щось на підставі принципу національностей. Загалом могли-б осередні держави саме супроти Росії піти далеко дальше в напрямі здійснення принципу національностей: вони мусіли-б домагати ся визволення Фінів, самоуправи народів Кавказу й України та визволення татарських народів Росії“.

Департамент поліції про російські революційні організації. З „Кієвлянина“ довідуємо ся (ч. 344 з 12. XII. ст. ст. 1916 р.), що на домагання мін. вн. спр. А. Протопопова зладив департамент поліції вичерпуюче представлення про діяльність революційних організацій у Росії за час війни. Представлення зазначає, що російська шкільна молодіж під час війни цілком усунула ся від участі в революційній пропаганді. В період війни деякі революційні партії цілком перестали існувати. Зокрема в Росії зникла Партія Соціалістів Революціонерів. Позатим представлення констатує, що між революційними організаціями й фракціями крайніх лівих у Державній Думі нема ніякого звязку й думська фракція соціал-дем. в своїй тактиці й поступуванню придержуєть ся осібних методів, що не мають нічого спільного з методами революційної роботи.

Новий Алексінский. Якийсь п. Кисільов помістив у „Современн-ім Мирѣ“ велику статю з описом „мазепинської“ пропаганди, яку веде в таборах полонених Союз визволення України в Німеччині. В сім самім „Современн-ім Мирѣ“ містив свої „разоблачительні“ статі про Союз п. Грегуар Алексінский, виключений за свої писання з товариства російських журналістів у Парижі. — Новое Время“ (ч. 14623, з дня 19(2) падолиста 1916) цитує деякі уступи з статі Кисільова й разом з автором... обурюєть ся. А обурювати ся і нема чого. „Новое Время“ мусіло для наведення страху на своїх читачів вибирати з статі Кисільова найстрашніші місця і цитує між иншим міспе про характер роботи в таборах. Читаємо тут, що полоненим даєть ся змогу учити ся ремесел, брати участь у драматичнім кружку, в хорі, учити ся грати на музичних струментах, їх учать німецької мови, грамоти, їм читаєть ся реферати про садівництво, скотарство, пчільництво, хліборобство і ин. — Чогож тут обурювати ся? Треба тільки подякувати Німцям, що вони дають змогу російським салдатам скинути з себе тягар темноти, накинений їм Росією, і чогось доброго навчитись у ворога.

**Преса на німецько-російській займанщині.** В останнім часі німецькі часописи часто розписували ся про управу зайнятих земель від Росії, згадуючи при с'їм і про часописи, що виходять на здобутих територіях. Крім польських і німецьких часописей виходять по одній часописи в отсех мовах підбитого населення: білоруській (Гоман) у Вільні, жидівській „Letzte Nais“ (Останні Новинки) у Вільні, литовській „Debartis“ (Теперішність) у Ковні й лотиській „Dsintenes Sinas“ (Новинки з рідного краю) в Митаві. Одинокі Українці не мають жадної української часописи на німецько-російській займанщині, як і на австрійсько-російській займанщині.

**Польська преса в Києві.** Перед війною виходили в Києві дві польські часописи: „Dziennik Kijowski“ під редакцією Едварда Пашковського й „Kłasy Ukraińskie“ під проводом Яна Урсина. В часі війни поветали в Києві отсі періодичні видавництва: „Przegląd naukowy i pedagogiczny“, „Polski miesięcznik lekarski“, „Młodzież“, „Przedświt“ (давніше „Świat kobiecy“).

**Святочне відкриття української школи в Устелузі** відбудеть ся 11 лютого 1917 о 5 год. пополуноді у шкільнім будинку з отсею програмою: I часть. 1. Гимни. 2. Промова ученика. 3. В. Лебедова. Січовий марш — хор. 4. Шашкевич. Рідна мова — деклямація. II. часть. М. Лисенко. Коза Дереза (байка). Комічна оперетка в 1 дії — 2 відслонах. III часть. 6. А. Лотоцький. Стрілецька Січ — деклямація. 7. Смерть в Московщині — хор. 8. Візд України — живий образ. Управа школи в Устелузі розіслала друковані запрошення на святочне відкриття, між иншим і Союзові визволення України. Президія Союзу вислала 50 К. на убогу шкільну дїтвору.

**Новий український журнал в Москві.** „Утро Россія“ з 13 січня н. ст. доносить: Від січня 1917 р. виходитиме в Москві український журнал „Шлях“ при участі кращих літературних сил України під редакцією Ф. Коломийченка.

**Український календарь в Росії на 1917 р.** Петроградське українське „Благотворительное Общество издания общепользных и дешевых книг“ видало український календарь на 1917 р.

**Митр. Шептицький поважно хорий.** „Як доносить „Утро Россія“, в російських вищих кругах піднято знову питання про переведення митр. Шептицького з Ярославля до якогось міста на півдні тому, що стан його здоровля викликає поважні побоювання.

**Нові знахідки до життєписи Потебні.** З приводу 25-ліття смерті (ум. 1891) відомого українського фольольога Ол. Потебні, автора численних талановитих і цінних дослідів над українською мовою та в області українознавства й славістики загалом, а під кінець життя професора харківського університету й визначного українського суспільного та громадянського діяча, появили ся тепер по різних російських наукових журналах численні статі, в яких находимо цікаві знахідки до менше в'ясненого боку діяльності покійного професора — політичного. В 328 ч. петроградської „Рѣч-і“ з мии. р. підводять п. С. Штрайх рахунок сих праць і головно спинаєть ся на справі поїздки Потебні в 1862 р. за границю й на справі наголо та таємничого повороту молодого ще тоді доцента назад до Росії. Відомо річ, що Потебня був з початку на студіях у Гайдельберзі й Берліні, а звідси переїхав у Відень. З Відня він поїхав до Львова й тут увійшов у зносини з місцевими українськими діячами. Зараз, як тільки Потебня появив ся у Львові, зворохобила ся місцева преса і в „Gazet-i Narodow-ий“ надрукував хтось донощицьку статью. Потебні закидували політичну пропаганду. Наклепи львівського органу підхопила віденська преса („Presse“) і в консеквенції місцева поліція Потебню... арештувала, а опісля видала з границь Австрії, факт, — який при тодішніх поглядах міродатних сфер на українство нікого не здивує. Але найцікавіше в згаданій історії те, що вістка про арешт Потебні перейшла й до російської преси, де відомий катківський орган „Московскія Вѣдомости“ від

себе надрукував цілий ряд статей на Потебню, в яких знов робив йому цілком протилежні закиди ніж ті, які довело ся чути Потебні від львівських органів. У зв'язку з справою участі двох братів ученого, російських офіцерів, у польським повстанню 1863 р. реакційний московський орган закидував Потебні агітацію проти... Росії. Значить, Потебня, хоч непричасний ні в одній ні в другій справі, найшов ся агітатором відразу на два боки; як бачимо, закид серед даних обставин вже самий по собі абсурдний. Але, на жаль, треба сказати той закид вплинув рішучо на долю Потебні. Потебня мусів усправедливити ся перед начальством, а потім ще довго зносити підозріння за „неблагонадежність“. Його наукова карера звихнула ся. Згадують тепер товариші та знайомі Потебні, що навіть його зверхній вигляд змінив ся. Молода, здорова, повна енергії людина стала кволою, блідою і зденервованою. Він видимо постарів ся. До всього прийшла ще душевна мука й жаль за погибшими в повстанні братами. Сумний образ сеї талановитої людини ми тепер можемо собі легко уявити. „Адже Потебня — ужиємо слів „Рѣч-и“ — „уроженець полтавської губернії, роменського повіту, й син поміщицької сімї, був визначним українофілом“. Треба, щоб для в'яснення історичної правди галицькі Українці, які ще живуть і знають дещо про згаданий побут, подали від себе знахідки й сим робом причинили ся новими даними до життєписи великого українського ученого. Невже його доля для українського громадянина не типова?

**Англійська часопис вибілює російське варварство.** „Morning Post“, інспірована російськими властями, стараєть ся вибілити російське правительство за його постукування з митрополитом гр. Андрієм Шептицьким. Усправедливлює ув'язнення князя української греко-католицької церкви тим, що ніби-то він ще недовго перед війною був провідником руху, що мав на цілі відірвання українських земель від Росії та прилучення їх до Австро-Угорщини. „Численні докази сеї небезпечної політичної діяльності“ митрополита „знайшло“ російське правительство в загарбанім його архіві. Часопись зазначає, що митр. Шептицький був ледви тиждень у Спасо-Євфиміївськїм монастирі у Суздалі. Дня 21 грудня 1916 р. перевезено його до Ярославля. Подаючи голос англійської часописи, „Wiener Mittags-Zeitung“ дуже влучно зазначила, що про австрійську пропаганду в Росії чуєть ся (на жаль, Р е д.) перший раз.

**Упадок україножерної часописи в Києві.** Як доносить „Русское Слово“, перестала виходити київська рептилія „Кієв“, яка відносила ся ворожо до іногородців, передовсім Українців.

**За реформу московської правописи.** Загально-російський зїзд учителів московської мови в середніх школах при участі представників Академії Наук ухвалив одноголосно домагати ся зреформування дотеперішньої московської правописи (и і і заступити через і, викинути ъ і ъ). Поодинокі бесідники вказували між иншим на труднощі, які справляє дотеперішня правопись у школі, на мільйонові видатки на зайве ъ і т. ин.

**Успіхи грузинських соціалдемократів на Кавказі.** На виборах гласних до городських дум на Кавказі, що недавно відбули ся, грузинська соціалдемократія (Кавказький Областний Соціалдемократичний Комітет) завоювала багато місць, що вкупі з иншими вістками з Кавказу виявляє новий зріст революційного настрою в масах народу та зокрема в масі городського населення. На виборах до тифліської городської думи соціалдемократи провели 7 гласних. В місті Горі (тифліської губ.) вони завоювали на 16 місць гласних — 8. В Озургетах (кутайської губ.) на виборах, що відбули ся в минулім серпні, с.-д. придбали більшість місць, та вибори скасувала губернська власть. В Батумі соціалдемократи мають чотирьох своїх гласних в думі, в Сухумі — двох. Є також с.-д. гласні в Поті. В Горі було бажання з боку не-соціалдемократичних гласних вибрати соціалдемократа городським головою, та соціалдемократи відмовили ся від сеї чести, воліючи вибрати головою своїми голосами безпартійного ради-

кала. Сі перемоги революційної кавказької соціалдемократії тим більш багато говорять, що цілий Кавказ проголошено на воєнній стані й громадське життя розвивається там під обухом російської воєнної самоволі!

**Свято Коляди.** Під сим заголовком пише В. С. Чаговець у „Кіевск-ій Мысли“ в останнім числі з минулого року ось що: „Студентські „колядки“ під артистичним проводом О. Кошиця увійшли вкінці в наш естетичний ужиток як одно з улюблених і популярних свят. Між аудиторією, що виповнила по береги галерії й величезну залу „Купеческого Собранія“, і естрадою витворилися тривкі симпатії, що з кожним новим виступом, з кожним новим концертом прибирають щораз виразніші форми. Аудиторія цінить хор колядників яко культурно-артистичну організацію, що відкриває перед очима міста перли народньої обрядової творчости. Аудиторія слідить за постійно виконуваним репертуаром, в котрім кожного разу появляються нові перли народньо-релігійного своєрідного культу, нові переливи граючої, творчої душі народу. Тут треба з подякою зазначити не тільки працю давніших музиків-етнографів з покійним М. Лисенком на чолі, але також праці й перерібки нових збирачів: самого О. Кошиця, Стадницького та о. Стеценка. Зокрема цікаві записи й перерібки останнього, священника Стеценка, що, очевидно, увесь, усією своєю музикальною свідомістю увійшов у надра народньої душі й виносить звідси чудові звукові й пісенні перли... Особливо цікаві його „щедрівки“, виконані хором студентів і курєисток з елементарною красою. Я думав би тільки, що на одних лише піснях, „Коляди“, не треба задержувати ся. Треба йти далі та відтворити в повній „двоєвірній“ красі увесь давній обряд з „колядою“, з інтермедіями, з забавами, змісл і значінне котрих гублять ся в давньо-римськім поганстві, як се недавно вияснював у своїй цікавій студії проф. Клінгер. Ідучи сим шляхом, можна дати закінчене відтворення давньо-славянського релігійно-обрядового „Сонця“, від колядок з веснянками й далі до чисто-поганського „Купала“. Висока інтелігентність і, що в меншій ступні важне, захоплення і любов, що окриляють роботу нашої студентської хорової організації з О. Кошицем на чолі, є запорукою того, що й при виконанні тої більшої артистично-етнографічної задачі вони стануть на такій самій висоті, на якій вони вже стоять, увінчані успіхом у своїх піснях „Коляди“ (української та польської) і в піснях „Веснянок“. Думаємо, що при кращих умовах вони можуть приступити до сеї чудової роботи.“

**„Товариство допомоги населенню півдня Росії, яке потерпіло від війни“** відкрило в Києві два харчові пункти, а крім того „захисти для виселенців і втікачів“, де видано коло 160.000 порцій і роздано кілька тисяч одіжи й білля. Далі товариство зорганізувало кілька діточих захистів і робітень. При кінці грудня відбула ся в театрі „Народнього Дому“ в Києві українська вистава в користь сього товариства. У виставі взяла участь М. Садовський і всі найкращі сили його трупи. Виставлено „Не так склалось, як ждалось“ М. Старицького.

**Посмертна нагорода.** На річних зборах петербурзької Академії Наук (11 січня) акад. Володимир Перетц (між иншим дійсний член обох українських наукових товариств у Києві та Львові) предложив звідомлення про діяльність „Отдѣлення русскаго языка и словесности“, з якого довідуємо ся, що одну з премій імени О. Котляревського признано д-рови Франкови за наукову працю п. з. „Студії над українськими народніми піснями“, що вийшла в „Записках Наукового Товариства ім. Шевченка“ у Львові й окремою книгою.

**З листів полонених.** Шановний Союз визволення України! На одержаний мною лист даю Вам відповідь, що газету „Вістник“ ми получали акуратно що тижня і прочитували його і дуже мої земляки цікавлять ся політичним оглядом і тим, що діється на російській Україні, а також і иншими часописами та й кажуть, що жили вдома, а не бачили друку на своїй мові, а тут у неприятели, у полоні, прийшло ся читати такі цікаві книжечки й газети на своїй рід-

ній мові. В Росії допущено на українській мові які небудь казки або насмішки з Українців. А тепер, Шановний Союз визволення України, просимо Вас вислати нам ще деякі книжки, котрі напишем на другім замовляючій письмі. З пошаною до С. В. У. (Більше ніж сто підписів російських Українців).

— Високоповажаний Пане Редактор! Не маю слів, якими міг би виразити Вам свою щирю подяку за надісланне Вашого „Вістника“. Він є моїм самотнім порадиником у всіх справах, які мене цікавлять. Завдяки Вашій добродійности я маю можливість читати на тій рідній мові, яку я ще з дитячих років любив, як ніщо на світі.

З числа 5 Вашого Хв. Вістника я довідався з листів полонених, що не одного мене засміюють і залякують „петлею справедливого царя-батюшки“ за прихильність до всього свого рідного, але є деінде ще одиниці, котрі терплять всякі насмішки і не тільки від Москалів, але й від своїх, котрим, як каже автор другого листу, кацапи лаптем забили памороки. Жаль, дуже жаль своїх братів-земляків, що вони такі байдужні до всього рідного. Але їм можна при всім тим вбачити, вони в сїм нічого невинні, бо ще в пелюшках їм стали викладати, що їх головними володарями є тільки Бог і царь.

Високоповажаний Пане Редактор! Може я написав що не гаразд по українськи, то прошу, вибачте, самі знаєте, де й при яких обставинах я родив ся і виріс (Підпис).

**Польські претенсії.** Під сим заголовком подала віденська „Deutsche Presse“ (ч. 27, з 4 січня 1917) статейку такого змісту: В проклямації, що її видала Державна Рада Польського Королівства до польського народу, містило ся речення: Віднова польської держави, її дійсна відбудова, розширення незалежного державного організму, як се було й колись, на землі відірваній від Росії, котрі тяжать до Польщі, се велика всесвітньоісторична задача нашого народу. До того зазначує „Kownoer Zeitung“, що виходить в осідку начального команданта східної армії: „Нам видасть ся, що сей поклик провізоричної польської державної ради говорить мовою, яка показує не зовсім добре розуміння положення, в котрім находить ся сьогодні Польща. Виходить так, немовби Польща власною силою досягнула те, що представляє вона собою нині, немовби сї області, що їм обидва цісарі приобіцяли незалежність, були вже тепер зовсім суверенні й мали головню тільки задачу: займатися улагодженням і будовою свого державного організму, а крім того переперти також ще претенсії щодо розширення території иншими областями, які так само увільнили німецьке оруже зпід російського панування. Думаємо, що Поляки повинні сьогодні єдино в тім показати свою честолюбність, що вони також самі беруть участь у боротьбі за визволення і що вони тому, заневавши всі инші питання, мусіли-б у першій мірі перевести в діло самотню задачу, а саме виставлення власного війська, і то війська, що чисельно могло-б дійсно входити в рахубу при визволенню краю, а передовсім і при дальшій обороні його волі. Певно ми не хочемо зменшувати заслуг хороброго польського легіону, одначе ми хотіли-б піднести, що сих кілька тисяч не входять абсолютно в рахубу при рішанню та що саме все, що досі стало ся для Польщі, сей край завдячує самотно й тільки почвірному союзови. Почвірний союз буде в силі — сього ми сьогодні зовсім певні — й надалі мечем переперти свою справу, а саме так, що ми й наші союзники досягнемо все те, що мусимо переперти для своєї будуччини. З свого боку можемо зрештитувати при тім з якоїсь оружною польською помочі, бо ми самі досить сильні, щоб досягнути те, чого бажаємо: побідний мир, гідний наших жертв. Заки дасть Польща доказ чесного бажання волі, повинні Поляки — так думаємо ми — по можности як найбільше повдержувати ся у всіх своїх бажаннях і плянах і ніколи не забувати, що ми й наші союзники є побідниками, які стоять у власнім краю і яким вони мають все завдячити.“

І сей голос дозволяє, як зауважує „Kreuzzeitung“, досить виразно зазначити розчарування, яке зготовило захо-

ванне Поляків по проклямації незалежності авторам сих розпорядків.

**Польські полки в Канаді.** З „Кіевлянина“ довідуємося, що між канадійськими військами, висланими на європейське побоєвище, знаходиться також леґіон польських добровольців, що числить 5000 люда. Леґіон уряджений виключно коштом добровільних жертв канадійських Поляків. При леґіоні є й свій власний авіаційний відділ під проводом інженера Петра Міхоровича, летуна, що вже був на фронті й відзначився під час нападу на Ессен. Англійське міністерство війни дало згоду на творення в Канаді постійних польських полків, що в них служитимуть виключно Поляки. В сих полках будуть польські прапори й польська команда. Назви полків також будуть польські (див. ч. 3173 з 22. XII. ст. ст.).

**Виклад проф. Кранца.** З приводу одного „східно-європейського вечера“ мав проф. Кранц незвичайно цікавий виклад про східно-славянську проблему в банкетній залі „Rheingold“, в котрім говорив головню про Поляків. Від доказу, що Німеччині було необхідно відбудувати польську державу, сього 16-мільйонного народу, перейшов бесідник до характеристики політичних почувань Поляків, що віддавна мали волю стати могутністю, державою, як рідко який культурний народ, і при сій волі видержали в неволі та гнеті. Однак з сих цілей вирости їх обидві слабкі сторони: їх змагання до експанзії і їх нетерплячка. Бесідник задержався ближше на першій зі згаданих слабих сторін, а саме на змаганню до великодержавности, яке бажає, щоб „межі“ польської держави простягалися від Балтійського моря (Курляндія і бодай частина Лівляндії й Естляндії) аж до Чорного моря (через Поділе, Волинь, Київщину). Свою другу слабу сторону, нетерплячку, виразно й постійно доказував сей народ не тільки супротив інших народів, також пруських законів, але й тепер по проголошенню їх королівства. Однак ні до одного ні до другого — так стояло у відчиті — не можна Полякам давати нагоди! Територіяльні межі польської держави мусять безумовно бути обмежені й не можуть ніяким робом простягати ся на захід. Бо з приналежністю якоїсь західної області до польської держави повстає для Німеччини немала небезпека панславизму, що вийшов би замість від Росії — від Польщі. Тому то є одним з найважніших політичних змагань: нічого Полякам з сеї західної області! Крім того, як видається, лежить се в польським інтересі обмежити Поляків до їх етнографічної території, щоб зміцнити їх племя, стягаючи їх з їх оселі на чужих областях до власної території, і тим самим виступити проти вимінного переселення великоземельної шляхти.

Потім представив референт східно-славянське питання від 1890 р. та згадав укінці теплими словами про 38-мільйонний український народ, що йому належить першенство перед Поляками, та про його політичні змагання.

Короткою згадкою про успіхи славянського болгарського народу, який під кожним оглядом досягнув свою ціль, закінчив проф. Кранц свої незвичайно захоплючі висновки, прийняті гримкими оплесками.

**Катюзі — по заслугі.** (Виключення бывшего депутата 2-ої Думи Г. Алексінського з товариства російських журналістів за політичні доноси в статях). Як повідомляє російська газета „Начало“ в ч. 69 з дня 20 грудня 1916 р., що виходить у Парижі, „Професіональний Союз літературних робітників з Росії, що живуть за кордоном“, присвятивши 4 загальні зібрання обміркуванню звідомлення комісії, вибраної Союзом 17 лютого с. р. в ціли розглянення обвинувачень, виставлених трьома членами Союзу проти члена Союзу Г. Алексінського, й обміркувавши після того й інші дані, які прийшли на руки Союзу, та відносять ся до літературної діяльності Г. Алексінського, прийшов на загальних зборах 9 грудня 1916 р. до отсих висновків (які ми подаємо в скороченню, Ред. „В.“):

1. Г. Алексінський розкривав псевдоніми своїх політичних противників.

2. В своїх статях цитував вислови, зроблені в приватних балачках, без дозволу на те відповідних осіб і до того ж з тенденційними перекрученнями.

3. В своїх статях дозволяв собі недопустимі для письменника поступового напрямку методи політичного сиску (шпідлювання) і не робив жадних кроків для відпертя тих неправдивих і дуже небезпечних з поліційного боку для його бувших товаришів висновків, які робили з статей Алексінського деякі органи російської й закордонної преси.

4. Допускав ся навмисне відходження від правди при характеристиці своїх політичних противників, проголошуючи їх германофілами, а навіть агентами німецького правительства.

З огляду на все виложене вище загальні збори признають, що літературна діяльність п. Алексінського викazuje в собі порушення вимог літературної етики та політичної порядности, й оголошують, що п. Алексінському не місце серед членів Професіонального Союзу літературних робітників поступово-демократичного напрямку. — Управа Союзу: В. Агафонов, Зінаїда Лафонт, М. Морозов, М. Павлович.

**Політичні засланці з Сибіру на фронті.** „Русское Слово“ сповіщає, що всіх політичних засланців на Сибірі взято до війська на рівні з іншими обивателями, лише з тою різницею, що їх мають послати просто на фронт в такі місця, де служба найтяжша й найнебезпечніша, полишаючи їх вдалі під спеціальним доглядом. Досі російське правительство бояло ся брати до війська „політиків“, аби не пустити і на ряди армії „революційної зарази“. Мабуть загальне незадоволення й революційний настрій в народніх масах і в армії настільки зросло, що для правительства немає вже небезпеки збільшення сього невдоволення наслідком присутности в рядах солдатів — політичних засланців. Ну, — а в сих тяжких часах кількисот тисяч „пушечного мяса“ та ще для найнебезпечніших позицій також добре придбання хочби і для російського правительства!

## Бібліографія.

(Видання Союзу визволення України).

**Др. Евген Левицький.** Galizien. Informativer Ueberblick über die nationale, wirtschaftliche, soziale und kulturelle Zustände des Landes (Галичина. Інформаційний погляд на національні, економічні, соціальні й культурні відносини країни). Відень, 1916. Стор. 40. Ціна 60 сот.

По передмові йде 6 розділів: I. Чим є в дійсности коронний край „Галичина“ по свому історичному повстанню і національному складі? — Національні, культурні й економічні відносини країни. II. Розвиток поодиноких народів Галичини, національно-культурний і політичний: Поляків, Українців (Русинів), Німців і Жидів. — Німецькі колонії і їх організація. III. Політичне життя Галичини під Австрією. — Вирівнання з 1866 р. — Шляхта і їх противники. IV. Соціальні відносини Галичини. — Монополізація і роздільнення великої земельної власности. — Повстанські рухи й еміґрація. V. Змагання до політичного перестрою по війні. — Королівство Галичини й Володимирії і польські князівства краківське й сандомірське та чеські освенцімське й заторське. — Становище галицьких народностей до поділу краю. — Національний склад обох груп країв. VI. Стратегічне значіння Галичини. — Галичина jako поле бою в бігу століття.

## Французька преса за два роки війни про український рух.

III.

В новім 1917 році швайцарські газети переказують за телеграфними агентствами новини про полонених Українців у Росії в акмолінській області (Journal de

Genève, 4. I. 1915), про декорування Українок-дівчат з регіону (J. d. G., 23. I., Le Journal des Balkans, 24. I.), про віче в Софії, де прийнято резолюцію про незалежну Україну, Кавказ і Польщу (Gazette de Lausanne, 25. I.), нарешті обидва найвпливовіші днівники романської Швейцарії Gaz. de Lausanne, (20. I.) і J. de Genève (19. I.) передрукували донесення бюро Вольфа про автономію України за газ. Дневникъ. Перша газета надрукувала сю звістку під заголовком „Україна“, друга — „Українська держава?“, обидві з знаками запитання. Паризький Le Times, а за ним і Le Progrès з Ліону (26. I.) друкують велику етнографічну карту Австро-Угорщини з статею п. з. „Будучина Австро-Угорщини. Питання національностей. Мадяри гнобителі“. Карта дуже докладна. Означає Українців як Ruthènes. Стата лаженька, в якій лише згадується про Українців на Угорщині. Кінчається так: „Отже буде справедливо, коли Угорщина понесе всі наслідки ворожого відношення проти принципу національностей, який вона маніфестує вже 40 років.“ La Dépêche Coloniale (Париж, 20 і 21 I. 1915) посвячує два величезні фейлетони відчитови проф. Léger п. з. „Славяне Австро-Угорщини“ на публичнім засіданні Географічного Товариства (III уступ) і рефератови д-ра Chervin в Антропологічнім Товаристві про „Розговорні мови різних народів Австро-Угорщини“ (IV уступ). Перший фейлетон трактує польсько-українсько-російське питання на тлі панрусизму. Про Українців говорить ся остільки, що признаєть ся їм право на існування, але разом з Москалями. „Мусить — говорить проф. Леже — наступити расове сполучення Славян Чехів з Словаками й Лужичанами, Сербів з Хорватами, Словінцями й Боснійцями, Русинів з Українцями Росії, Поляків з Поляками зпід трьох заборів.“ Др. Шервен тої-ж думки: „Українську частину Галичини, розумієть ся, придучить ся до Росії, з якою вона творить етнографічну цілість. Буковина, напів українська, напів румунська, мусить бути поділена між сими державами.“ З подібними міркуваннями ми стрічаємо ся часто. Французи добре розуміють річ, коли йде діло про ворога, й зовсім роблять ся немовлятками, коли сюж мірку прикладають до їх союзників. Одно слово особисто про проф. Леже. З досвіду паризької громади Українців знаю, що в 1911 р. професор признавав не лише окремішність Українців як нації, але спочував українському рухови: на запросини громади на Шевченківське свято прислав гроші на пам'ятник з візитовою картою, де прилучав ся до українського свята. Скільки світлих осіб тепер потягла за собою царська Росія!

Від лютого треба рахувати перше більше менше серйозне бажання розглянути ся в українськїм русї. Перед веде швейцарська преса: маємо 5 оригінальних статей і лише 2 з паризьких днівників. Крім того є кілька статей у звязку з промовою Сазонова в Думі, в якій він звернув увагу на український рух, і газети не забули запитувати сїх слів: L'Action Française, 11. II. 1915, La Guerre Mondiale, 11. II, Journal de Genève й інші. Наведу тут се речення як офіційальне поясненне російського міністра українського питання у звязку з міжнародною політикою. Пан Сазонов, говорячи про заходи Німеччини позбавити Росію впливу в сусідніх державах, говорить, що „в Галичині німецькі гроші сотворили український рух“. Французькі газети прийняли сї слова за чисту монету, натомість швейцарська (J. de Genève з 12 лютого) помістила з віденської преси коментарі до сєї промови за Fremdenblatt-ом, Neue Freie Presse, Reichspost і ин., де є відповідь Українців.

На більшї розвідки українських козаків знов дає місце La Turquie (3. II. 1915) і L'Echo de Montagne (Sépey, 2. II. 1915). Велика женецька газета Tribune de Genève (24. II.) в надісланій статі п. з. „Економічне й політичне становище Австро-Угорщини“ розглядає ситуацію українського населення на Угорщині й запевнює про симпатію Словаків і Українців для російського війська, а на доказ наводить деякі факти з репресій уряду, напр. як у Березі покарано двох Українців на смерть. Се все з тої серії статей, які бачуть те, чого хочуть. Докладнішого розглянення

українських внутрішніх відносин, як москвофільство, ще не видко за сей період.

Перейду тепер до більшої статі д. De Launay в La Nature (Париж, 6. II) п. з. „Буковинські Румуни“. Не дивлячи ся на заголовок, статя маючи завданням дати етнографічно-історично-етнографічну інформацію про сей край, уділяє дещо місця й для Українців. Є тут дві оригінальні фотографії Гуцула й Гуцулки (під останньою напись: румунська наречена), церква в Руській Молдавиці і звідтиж один краєвид. Розумієть ся, автор не проминув написати на вдоволенне французької опінії, що населенне Буковини тільки й чекало на російських визвольників. Потім указуючи на бажання австрійського правительства згерманізувати край, пише: „На Буковині скрізь усе афішовано на трьох краєвих мовах: румунській, українській і німецькій“. Очевидно не дуже вдатний приклад для московських найздників! Далі автор констатує, що „Українці відіпхнули Румунів на південь, але останні все домінують над першими своєю вищою культурою“. Торкаєть ся і польсько-українських відносин на Буковині: „Русини, Червоноруси або Руснаки се Славяне, але завжди були в кепських культурних відносинах з їх братами Поляками, що займають горішні долини Карпат (?!). Між Українцями є кілька шляхецьких родин, які мало відрізняють ся від простих селян і яких звать „шляхтичами в постолох“, але в більшости дуже примітивні. Від віків Румуни й Українці живуть у положенню фєвдально залежних, особливо в своїх звичаях і обрядах“. Далі автор описує одєжу українських мешканців і деякі їх народні звичаї. Загалом статя написана з ерудицією і досить безсторонньо, хоч декуди поплутано.

*Евген Бачинський.*

## Від Бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка.

Управа Бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові звертаєть ся до українського громадянства з уклінною просьбою за прикладом минулих літ не забувати за Бібліотеку та запомагати її надсиленням різних видань (від книжок, брошур і часописей до найменшого листка й відозви включно), — як українських, так і чужих, де трактуєть ся про Україну й українську справу. Передовсім ходить о зібранне й скомплетованне різних Ukrainianica з воєнного часу для заснованого при Бібліотеці окремого воєнного архива.

Потрібні також видання й спочатку 1914 року (зперед війни), особливо різні часописї, як українські (австрійської й російської України), так і чужі, передовсім галицько-буковинські (напр. москвофільські „Прикарпатская Русь“, „Голось Народа“ тощо, польські „Słowo Polskie“ і таке ин.), бо дотичні видання, призирані бібліотекою перед вибухом війни, загинули під час російської інвазії.

Управа Бібліотеки сподіваєть ся, що ціле українське громадянство, передовсім друкарні й видавці, особливо численні наші інституції й накладові фірми, редакції газет і журналів, а також автори відгукнуть ся на сей поклик і прийдуть на поміч Бібліотеці. Управа наперед дякує за найменший дар.

Посилати треба на адресу: Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка, Львів, ул. Чарнецького, ч. 24.

Інші українські часописї просить ся передрукувати сю відозву.

# Купуйте Пам'яткову Книжку Союзу визволення України — Календарь на 1917 р. 103 ілюстрацій.

500 стор. друку.

Ціна 2·50 К., для австрійських вояків і полонених-земляків 2 К. На пересилку долучати в обох разях 30 сот. Оправлений примірник о 1 кор. 20 сот. дорожше. Замовляти в адміністрації нашої часописи.

Помочи для волинських виселенців! З операційного воєнного терену на Волині багато виселено українського населення, яке в часті нашло приміщення в таборах для виселенців у середині Австрії, а в часті розміщено його за фронтом на самій Волині.

Звертаємося до української суспільности з гарячим прошенням прийти в поміч найнещаснішим жертвам війни — бездомним, обдергим і голодним дітям і матерям та немичним старцям. Просимо жертвувати чоботи, черевики, ходяки, кафтани, сорочки, штани, спідниці, хустки, шапки, діточу одіж і ин., по можности в здатнім ще до ужитку стані.

Потрібні також грошеві датки.

Жертви натурою складати у Відні в льокалі Союзу визволення України, Josefstädterstraße 79, Т. 6, у Львові — в Бюрі культурної помочи для українського населення окупованих країв, Чарнецького 26. Гроші присилати під адресою „Вістника Союзу визв. України“, Wien, VIII, Josefstädterstraße 79, Т. 6.

## Виказ жертв.

О. Іван Заяць 100 К., по 50 на волинські школи й виселенців з Волині.

Модест Менцінський на фонд для запомоги сліпим і окалічим на очі Українським Січовим Стрільцям 80 м.

**Табір 3. в Німеччині.** На волинські школи: Таборова кооперативна чайня 170·50 м. і 408·50 м., полонені офіцери 48·00 м., дрібні жертви полонених 1·20., часть доходу з Шевченківського свята 178·83 м., дохід з обходу в честь Франка 67·83 м. — На самаританську поміч Українських Січових Стрільців часть доходу з Шевченківського свята 74·22 м.

**Табір В... в Німеччині.** На волинські школи: поручник А. 25 м., Просвітна Секція табору 29·25 м., тов. ім. Лисенка 82·04 м. і 75·75 м., тов. „Сільський Господарь“ 23·25 м., кооперативна чайня 100·20 м., тов. ім. Бориса Грінченка 61·76 м., датки полонених 471·76 м. На дітей волинських утікачів: датки полонених 260·95 м., кооперативна чайня 200 м., тов. ім. Бориса Грінченка 19·60 м. А. Б. в В... на волинські школи 2 м., Ів. К. з Л... на волинських виселенців 2 м., полонені з робітничої команди в Б—айн на волинських виселенців 2·65 м., полонені з робітничої команди в Ал. на волинські школи 17·25 м. Датки полонених у В. на українські видавництва 25 м., тов. ім. Б. Грінченка у В. на цілі Союзу визволення України 20 м., полонений Д. Д. в Л... на українські видавництва 0·80 м.

**Табір Ф. в Австрії** артистична секція на цілі Українських Січових Стрільців дохід з вистави й добровільні датки 237·85 К., з письмом до хорих Стрільців такого змісту:

„Дорогі брати й славні борці за волю України! Шлемо Вам своє найщиріше привітання й сердечну подяку за Ваші геройські подвиги на кривавім полі світової війни. В тяжку хвилю світової пожежі, коли українському народови загрожувала небезпека абсолютного знищення його національного життя, Ви стали до боротьби зі страшним ворогом і показали всьому світові, що український народ живе й свої змагання зазначає кровю своїх найкращих синів. Своїми подвигами Ви пригадали всім давню славу січового козацтва й стали нашою гордістю. Бажаємо Вам найскоршого виздоровлення, щоб з новими силами знову кинути ся в боротьбу з відвічним ворогом. Коли-ж наша доля склала ся так, що ми не могли бути Вашими товаришами на полі бою за дорогу нам справу, просимо прийняти від нас хоч слова глибокого признання та спочуття.“

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.  
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.

Добра, інтелігентна нянька до дворічної дитини має зараз зголосити ся особисто на адресу: **Wien, VII., Neustiftgasse 104, Т. 9.**

Виходить що дня рано. **Діло.** Видає: Вид.Спіл. „Діло“.

Редакція й Адміністрація: Львів, Ринок, ч. 10. —

Експедиція: вул. Руська, ч. 1.

Начальний редактор: др. Василь Панейко.

### Передплата

	в Австро-Угорщині,	за границею.	у Львові
місячно . . .	2·70 К . . . . .		2·40 К
чвертьрічно . . .	8.— ” . . . . .		7.— ”
піврічно . . .	16.— ” . . . . .	22 К . . . . .	14.— ”
цілорічно . . .	32.— ” . . . . .	44 ” . . . . .	28.— ”

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 10 сот., поза Львовом 12 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

## „СВОБОДА“.

Ілюстрована політична, просвітна й господарська часопись.

Виходить що тижня в суботу.

Редагує др. Степан Баран.

Передплата: в Австро-Угорщині річно 8 К, піврічно 4 К, чвертьрічно 2 К. За границею річно: В Німеччині 6 марок,

у Росії 5 рублів, в Америці 3 долари.

Адреса Редакції й Адміністрації:

Свобода, Львів, Ринок, ч. 10, II. пов.

## Українське Слово.

Політична, економічно-суспільна

й літературна часопись

ВИХОДИТЬ ЩО ДНЯ РАНО КРІМ ПОНЕДІЛКА

Видає й відповідає за редакцію: др. Сидір Голубович.

Адреса редакції, адміністрації й експедиції:

Львів, Руська, 3.

Умови передплати:

У Львові:	У краю і державі:
На рік . . . . . К 24.—	На рік . . . . . К 32.—
На півроку . . . . . „ 12.—	На півроку . . . . . „ 16.—
На чверть року . . . . . „ 6.—	На чверть року . . . . . „ 8.—
На місяць . . . . . „ 2·40	На місяць . . . . . „ 2·70

Ціна примірника 10 сот., поза Львовом 12 с.

Зміст: Російські воєнні цілі й українська справа. — В. Як польщить ся Холмщина. — М. Троцький. Правительство без народу. — Гінденбург перед брамами. — Др. Михайло Лозинський. Михайло Павлик (Кінець). — З поезій полоненого О. Кобця: Тут посварили ся за власть. Іду часом, хоч і зрівавши ся з припони. — Ів. Павлюк. Про наш завдання по війні (Листи полоненого до своїх земляків). — По російській Україні. — І. Н. Огляд воєнних подій. — Вістн. — Бібліографія. — Євген Бачинський. Французька преса за два роки війни про український рух. III.